VJETA V. — MAJ-QERSHUER 1924. — Nr. 5 6.

Hylli i Dritës

Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.
(-II ad Cor. III, 17-).

1. Çashtja e Kryegjytetit e Kleri katolik Fq. 145
2. Reforma arsimore në Shqypnì 153
3. Mémoire historique 169
4. Prej lulishtet të Franciskajve në Shkoder 175
5. Kangë Kreshnikësh — Muji tu Mreti 182
6. Trazimet e Qershorit 1924 186
7. Lajme 210
8. Bibljografì 215

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

SHKODER
Shtypshkroja Franciskane
1924.

P. T.

Pajtimtarve.

Ndolli si ndolli e, masi patem rrezik me na metë rrugës per kater muej e mâ do materjal Shtypshkroje, nuk patem si e botojmë të Perkohëshmen me kohë. Nr. 1-2 qi po u paraqesim lexuesave âsht blêni i parë i ksajë vjetë e kà 72 faqe. Çka të na rrije pa plotsue në kta Numrat e parë, kemi me pasë kujdes me e çue në vênd nder tjerë, të mârrmen e Perkohshmja botimin e rregullt të vetin. Per së shpejti do të kryejmë edhe Nr. 3-4. U lutena P. T. pajtimtarve mos me u kursye, me na çue sa mâ parë pajtimin e me pasë mirsìn edhe me na sjellë pajtimtarë të ri. — Simotrave t'ona, fletoreve të ndryshme qi botohen në Shqypní, u lutena të na e bâjnë aq nderë, sa me lajmue fillesen e botimit të Hyllit të Dritës per vjeten 1924.

Drejtimi.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Çashtia e Kryegjytetit e Kleri katolik.

Do nierz, qi, djè dalë prej shpergâjsh, kan ngrefë tureçkat per desh kumone e mbahen se janë të premë per me i prîë kombit kahë e mara e e mira, shkojnë tuj thânë neper „kafe“ e „mejhane“ të Tiranës, se Shkodra s' do zgiedhë per kryegjytet, per arsye, qi Shteti kishte me u gjetë nen influencë të Klerit katolik.

Fjalët, qi fliten „kafeve“ e ndermjet gotave e potirave të „mejhaneve“, kurr s' munden me pasë aq randsì, sa me i marrë në kujdes nji e perkohshme objektive, si âsht kjo e jona: mbasì ajri i atyne ambjenteve nuk âsht mâ i shndoshti e mâ i perkueshmi, per me u bâ jehi i opinjonit publik. Por, tue kênë se nji palë nierz, si dikuer tokët e popullit, sod kan bâ monopol opinjonin publik të disà krahinave të Shqypnìs, e se në Tiranë nuk ka të thuesh, mjete e ambjente tjera, posë „kafesh“ e „mejhanesh“, per me njoftë ket opinjon, kshtû nuk na duket krejt josht vendit, qi na ket fjalë t' a peshojmë n' kandar t' arsyes e të shofim, palè a pernjimend se atà nierz, qi flasin kso dore, s' duen t' a biën kryegjytetin në Shkoder, pse druen influencen e Klerit katolik, a po pse druen dishkà tjeter, e fla-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

sin mbi influencë të ktij Kleri, sa per me i tretë gjurmen mendimit të vet të msheftë. Po kemi punë me aziatiko-bizantîj të balkanizuem, e prandej do t' u ruehëmi sofizmeve e bizantinizmeve të do klikarve të metamorfizuem, qi s'kà mûjtë me i regjë as zhegu i Italìs as acarrimi i Svicers, por kan metë shka kan kênë: hasmit e kulturës okcidentale. Mjaft me marrë para syesh randsín e arsyeve, per të cillat lypet, qi Shkodra mos t'jèt kryegjytet, per me u vertetue se kjo fjalë e ndonji demagogut të Tiranës nuk âsht tjeter veç se nji sofizm krejt banal, trillue per me marrë meç popullin e shkretë. Por kadalë; pse sod edhè micat, po thonë, së po lejshin me sye çilë, e mâ teper ky popull, si u pà në ket të mbramen livizje komtare, po ishte i zoti me e thânë fjalen e vet e me i caktue secillit vendin, qi i perket.

* * *

E Perkohshmja e jonë ç'me të lèm të vet — Vjeti I. Nr. 4 — mâ e para i a kà çpallë Shqypnís nevojen, qi Shkodra të zgjedhet kryegjytet, edhè ket fjalë e pshteti mbi arsye të forta, të burueme prejë historijet e prejë vetë intereset të Shtetit të rí shqyptar. Mbas nesh, kto arsye jânë zhdrivillue edhè prejë tjerve, ku me artikuj fletoresh e ku me ligjirata para popullit; prandej ktu buk âsht nevoja, qi na t'i persrijsim nji ka nji të tana, veç se po çekim njato qi hînë në kênsí të permbrendshme të çashtjes e qi janë: arsye ekonomike, politike e kulturale.

Nji gjytet s' mbahet ekonomikisht m' kamë pa hinterland. Prandej, sa mâ i madh t'jèt gjyteti, aq ma i haptë do t'jèt hinterlandi, qi do t'lidhet me të. Tashti, mbas luftet hinter-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

landi i Shkoders asht voglue e vorfnue per s'tepermi. Per me jetue, pra, Shkodra, duhet qi në ket gjytet të zhdrivillohet sa ma mirë industrija e tregtija. Por as tregtija as industrija ktu s'kan me u zhdrivillue aq sa duhet, po s'u deklarue Shkodra kryegjytet. Shkodra asht teper e madhe per hinterland qi kà. Sod edhè Korça gjindet në ket hall. Por Korça kà hinterlandin ma të pasun e ma të perparuem. Prandej asajë nuk i kercnohet aq rrebtë rreziku ekonomik sa Shkoders. Po deshtem pra, qi ky gjytet mos t'i hupë Shqypnís, me gjith hinterland të vetin, lypet domosdo qi Shkodra të deklarohet kryegjytet.

Por edhè per arsye politike do prû kryegjyteti në Shkoder. Jugoslavija vetë e rrfen çiltas, se kà interesë të gjallë me e ba Shkodren të veten. Tash, tue kênë se Jugoslavt do të bajnë politiken e vet e jo atê të Shqypnís, me gjith miqsì e sympatì qi munden me pasë per nè, do të mundohen me e sjellë ujët në mullîî të vet, edhè me ba ç' mos, per me e shtîë në dorë ket gjytet me aq hinterland, sa kishte me u lypë per interese të tyne. Prandej gjithmonë kemi me pasë trazime në kufî të Verit; e tue kênë se gjithmonë, të thuesh, ma i forti po kishte arsye, kshtu, ku me propaganda e ku me konferenca ambasadorësh e intriga ekspertash, Shkodra kà me kênë kurdoherë në rrezik me u shkputë prejë Shtetit shqyptar. Por, po u prû kryegjyteti ktu, mund të thohet se 85 % kv rrezik ka voglohet. Posë ksajë punë, qandrat e prefekturës s' Kosovës — Jakova, Prizrendi, Peja — i kan metë Jugoslavis. Prandej, po s'u ngujue nji qander tjeter, per rreth të cillës me u grumullue e me u mbajtë krahoat e ksajë prefekture, kto, per

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

arsye ekonomike — mos tjeter — kan me kênë gjithmonë në rrezik me kênë terhjekë e perpîë prejë qandrave të hershme. Por, tue kênë se sod me sod në prefekturë të Kosovës nuk kà kurrnji gjytet, qander e sajë, në daç në pikpame geografike, në daç në pikpame psihologike, mund të bahet vetëm Shkodra. Po, por Shkodra, po s'u deklarue kryegjytet, nuk do të kishte auktoritetin e forcen ekonomike të nevojshme, per me i thithë, si me thanë, prej vedit krahinat e asajë prefekture. Per ket arsye, edhè në ket pikpame, lypet qi Shkodra t'jèt kryegjyteti i Shqypnis.

Ma teper Shkodra do zgjedhë kryegjetet edhè per arsye kulturale. Me sa nieri mund t'jetojë e mund perfekcjonohet pa nihmen e nierzve tjerë, aq nji Shtet mund të mbahet m'kamë e mund të perparojë pa nihmen e uhazshme e bashkveprimin e Shtetenve tjerë. Po, por në shoqni s'kà bashkveprim e nîhmë t'uhazshme, po s'pat nieri a Shteti kredit e besim para tjerve. Veç shka, se tue kênë se krediti e besimi perftohen prej parimeve morale e kulturale të perbashkta, rrjedhë prej vedit, qi per me pasë Shteti kredit e besim para Shtetenve tjerë, me të cillt gjindet në të marrun e në të dhanun, lypet qi ky të mbajë njato parime morale e kulturale, qi janë të pranuem per temel bashkveprimit prej atyne Shtetenve tjerë, per ndryshe, kurrkush ktij Shteti s'kishte per t'i zanë besë. — Me pasë, po e zamë, per të pranue populli i nji Shtetit parimin, se nder do rasë asht lêja me ba bé në rrenë, para komeve të gjytetnueme t' Europës ky popull s'do të kishte kurrnjifarë krediti a besimi; pse, mbas parimeve morale e kulturale t'atyne komeve t'Europës, në kurrnji rasë nieri s'mund të

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

bajë bè në rrenë. — Prandej lypet domosdo, qi ç'do Shtet, sidomos per në kjoftë i vogel e i ligshtë, të pranojë parimet morale e kulturale t'atyne Shtetenve, me të cillt gjindet në të perpjekun: duhet qi të kenë nji kulturë të perbashktë. Tashti, tue kenë se Shteti shpyptar, per arsye të pozicjonit të vet geografik, do të vêhet në të perpjekun me popuj okcidental t' Europës, duhet qi ky domosdo të pranojë kulturen e tyne; pse ndryshe nuk do të mujtte me bashkveprue me ta e me pasë nihmë prej sish. Mbasi pra Shteti shqyptar asht i ngushtuem me pranue kulturen okcidentale e kryegjyteti asht aj qi i prînë Shtetit gjatë shtekut të kulturës, arsyeja e lypë, qi per kryegjytet të zgidhet njaj gjytet i Shqypnis, i cilli relativisht të jèt ma i frymzuemi me kulturë okcidentale e karakteristika e tij komtatare të ketë metë sa ma e paperlyeme prej influencet aziatike e bizantine. Por ky gjytet asht vetëm Shkodra, e prandej kjo don zgiedhë per kryegjytet të Shqypnis.

* * *

Qe, në pak fjalë, arsyet mâ të parat e mâ të fortat, per të cillat kishte me u dashtë, qi Shkodra të zgidhej per kryegjytet të Shqypnis. E mbasi jemi gati me diskitue me kêdo permbi entitet e fuqí të ktyne trië arsyeve ma ktû po e zâmë, se kto arsye janë aq të forta, sa qi edhe ata bihudet e „kafeve" e „mejhaneve" të Tiranës do të pranojshin Shkodren per kryegjytet, po mos t'ishte droja e influencës s' Klerit katolik. Prandej duhet me thânë, se mbas mendimit të tyne kjo influencë e Klerit katolik âsht fort mâ e damshme per Shtetin shqyptar se gjith ato rreziqe,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

qi, mbas mendimit t' onë, mund do t' i vîjshin ktij Shteti, po s'u zgodh Shkodra kryegjytet. Të shofim pra a pernjimend se influenca e Klerit katolik kenka kaq e damshme e e rrezikshme per Shtetin shqyptar.

Contrariorum contrariae sunt definition es thohet në Filozofí. Prandej, mbasi, mbas pikpames s'onë, Shkodra do zgiedhë kryegjytet per arsye ekonomike, politike e kulture, kshtû, po kje se pernjimend influenca e Klerit katolik âsht e damshme per Shtetin shqyptar, kjo âsht e damshme sidomos në pikpame ekonomike, politike e kulturale. T'a skjyrtojmë pra influencen e Klerit mbas ktyne trië pikpameve.

Per me thanë, në pikpame ekonomike, se influenca e Klerit katolik âsht e damshme per Shtetin shqyptar, kishte me u dashtë qi pasunija e „vakfet" e Kishës katolike në Shqypní t' ishin të mdhá e të hapta e të kishin aq privilegje, sa me damtue Financat e Shtetit a se me pengue lirín ekonomike të nji pjesës s' madhe të komit, si thohet se e pengojnë feudalt e Shqypnis s' mesme e të Jugut; masandej kishte me u dashtë, qi Kleri të ngatrrote punë, per me xierrë zyre e koncesjone per vedi e per të vett. Po, por pasunija e „vakfet" e Kishës katolike në Shqypní janë aq të pakta e të vogla, sa mos me mujtë me çue kandar kurrsesi n' ekonomì të Shtetit; edhe Kleri katolik as lypë koncesjone as pranon zyre per vedi. Prandej në pikpame ekonomike influenca e Klerit katolik nuk âsht kurrnji grimë e damshme per Shtetin shqyptar.

Por s'âsht e damshme as në pikpame politike. Shkado qi të thonë kundershtarët e Klerit katolik shqyptar, e

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

verteta âsht, qi Shqypnìs s'i kà hupë, me thânë, nji pllamë tokë per shkak të ktij Kleri. Mu, mâ teper, ky me fjalë, me pendë e me shkolla kà qindrue per liri të Shqypnìs, e kuer e kà lypë puna e dèr kû e bajtë gjêja e tij kishtare, âsht gjetë krahas me popull edhè në ballë të luftës, per me krye 'detyren e vet, si mund t'a bâjë dishmì edhe kjo e mbramja livize komtare, qi u bâ sivjet kundra shperdoruesve t'Auktoritetit e të Financave të Shtetit. Si do qi të jèt puna, Kleri katolik shqyptar kà sugurisht aq meritime ndaj Atdhèn e vet, sa me perbuzë me poshtnim qortimet, qi, n'pikpame politike, mund t'i bâhen prej nierzve, të cillt dèr djè e kan quejt vehten „Turq a se Grek".

E fort ma pak kà me kênë e damshme per Shtetin shqyptar influenca e Klerit katolik në pikpame kulturale. Na sypri diftuem, se Shteti shqyptar, po desht me rrnue e me perparue, âsht i ngushtuem me pranue domosdo kulturen okcidentale. Tash, perfaqsuesi mâ i vlerti e ma i natyrshmi i ksajë kulture në Shqypní padyshim asht Kleri katolik, në daç prej parimeve morale qi mpron, në daç prej aktivitetit qi zhdrivillon per të perhapunt e kulturës në ket dhè; si dishmojnë librat, të perkohshmet, fletoret, shkollat, ndertesat, artet etj., qi janë perftue e zhdrivillue neper aktivitet të ktij Klerit. E pra: puna do të flasë, e jo dokrrat e pallavrat e demagogëve bihude të „kafeve" e të „mejhaneve" të Tiranës, a se edhè të Gjinokastres.

N' asnjanen pra nder kto pikpame influenca e Klerit katolik nuk asht e damshme per Shtetin shqyptar. Pse, tash, do vetquejtun intelektual „kafeve" e, mejhanevet" të Tiranës shkojnë tuj thanë, se kryegjyteti s'do çue në Shko-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

der, per arsye qi Shteti kishte me u gjetë nen influencë të Klerit katolik?... Mbas mendimit t'onë, atà s'e duen Shkodren kryegjytet, jo pse s'duen influencen e Klerit, por pse s'duen kulturen e Okcidentit, e cilla asht e perfaqsueme e e mprojtne sidomos prej Klerit katolik e mbas s'cilles, jo vetëm nierzt e ndonji krahinës s' Shqypnis, por të gjith Shqyptarët e aftë e kompetent kan tager me mbajtë në dorë, mbas hullis s' ligjës, Auktoritetin e Financat e pergjithshme. E po, m'atëherë, pse mos me folë çiltas, por per terthuer e tue skreditue pa punë Klerin katolik para popullit?

Jo, po, ata demagogë, kushdo qi t'jenë, t'a kallxojnë ballafaqe mendimin e vet, pse të gjith Shqyptarët, qi janë pernjimend Shqyptarë, sod janë tue i dhanë nji randsí të madhe fort çashtjes s' kryegjytetit, e nuk asht mirë me dokrra e kopalla me e nzitë e me lodhë durimin e popullit, i cilli po kishte zanë me folë e, besa, edhè me veprue.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Reforma arsimore në Shqypni.

Ligjiratë e Atë Gjergj Fishtës O. F. M. 1)

Nieri, aq sa din, mundet. Të verteten e ksajë fjalë të Bakonit e forcon edhè fakti, qi nder disà gjûhë — si n' evreishte, po e zâmë — me nji fjalë të vetme shprehet ideja „me mundun" e ideja „me dijtun"; pse fuqija shkon mbas dijet; por fort e ma fort na e dishmojnë punët e mdhà e të bindueshme, qi nieri, sidomos nder kto kohët e vona, mrrîjti me perkrye neper fuqí të dijes e të hollimit të mendjes. Neper dije syni i nierit depertoj të kalthtert e kthellueshem të kupës s'pamatne të terthores s'Empirit, e caktoj ravët e shtiqet e shkelqyeshme të hanave e të diellave e t' atyne kometave zharritse, në shllungë të kripit të të cillave dridhet, trandet, felgron edhè sod padija; neper dije nieri u dorgj me kamë të sugurtë nder ato angrrat shungulluese të dheut, e ngadhnyes thej hovin e tallazeve të pellgut të pa fund e skâj; shkepi, si ajò shqypja e pafrigueshme, fluturimin kahë qiella, e u pershkue neper rê e vise iperborè, thue se njimendë po do Zeusit me ja xjerrë dore rrufeiat bumbulluese, e vend me zânun m' ato rudinat e kandshme e perherë të bierta t' Olimpit. Jo, po, berket e hershme, dollmat jetike, pomendoret e vjetra, si edhè ajo historija e të gjith njatij vargut të

1). Kjo ligjiratë kje pregatitë per diskutimin e Budgetit të 1921-22; por per shkak qi, pa pritë pa kujtue, u mbyllë sesjoni parlamentar, nuk u tha në Parlament.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARÍN BARLETI" SHKODËR (2018)

gjatë kavaljetesh, neper veriga të cillit pershkue âsht jeta e fiseve e e komeve të rodit të nierit, na dishmojnë, se vir sapiens, fortis est; et vir doctus, robustus et validus — burri i urtë, asht i fuqishem; e se burri i dijshem âsht i fortë e i zoti — (Prov. 24). E pse nji popull nuk âsht tjeter veç se nieri i shumuem m' vedvedi, kshtû në dritë e në diell shifet, se popull i fortë e i fuqìshem âsht vetëm njaj, në të cillin çmohet e aratiset dija; e se, sikurse pa forcë nji trup i gjallë s' mbahet m' kamë, ashtû edhè nji popull i pa dije s' qindron as mbahet si Shtet m' vedvedi. Pvetni, po, Feniq e Egypcjâj, pvetni t' Asyras e Babylonez, e pvetni Med e Pers, e Grekë e Romakë e Kartaginez e sa fise e kome tjera kjenë në nàm e në zâ, a nder ato kohët e hershme a nder kto mâ të vonat motet e mjesme, e të gjith nji goje kan me u rrfye, se atëherë vetëm nisi me u errë dielli i lumnís s' tyne, kuer nder ta xû me u marrë dielli i dijes e i urtís: si me fjalë të madhnueshme dishmon per popull të vet aj vjerrshtari i hyjnueshem semít, kuer tha: Ideo cecidit populus meus, quia dereliquit scientiam — prandej u rrxue populli i em, pse la mbas dore dijen —. Pa dije e urtì, s' mbahet, jo, Shtet m' kamë.

Por — si mjerisht ditë e per ditë po na bjen me pà — mundet, po, ndokush me kênë fort i zoti i leters e i kalêmit e mjeshter i madh nder arte të bukura, e nji here, per kah ndera e burrnija, per kah besa e ndjesija e detyrës e virtytet tjera, me u gjetë fortmâ urtë, mâ poshtë se do nierz të shkretë e të padijshem të populllit të vogel.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2013)

— Shka mund do të kishim me u ankue na, po e zâmë, m' Alkibiadin, per kah msimi e dija? E pra, mjaft âsht me kndue Kornel Nepotin, per me t' u neveritë dèr emni i tij. Kshtû edhè Verres pat pasë nji shije mjaft të theksueme per zêje a se arte të bukura; por shî kjo cillsì e tija kje njajo, qi i suell rrenimin Siciljes e vetë atij, si mund shifet nder ligjirata të padekshme të Ciceronit. — Per me kênë i ndershem, besnik, bûjar, i drejtë nder punë, nuk âsht mjaft qi mendja të njofë të verteten, por duhet edhè qi vullndeti të duen të maren e të miren. Tue kênë, pra, se vullndeti âsht ajo fuqí, qi shkakton të gjith vepren e nierit, merret vesht prej vedit, se, sa mendja e zhvillueme, aq vullndeti do t' jèt i ushtruem e i pregatitun me veprue ashtû si e lypë arsyja e gjêja shoqnore e tija, si me thânë: do të veprojë mbas nji moralit të caktuem e të pranuem si rregull të pagabueshme jetet. Prandej, per me bâ qi njí popull t' jèt pernjimend i fort e i perparueshem, duhet me edukue menden e vullndesen e tij, a se: duhet qi aj popull të ketë moral e dije.

Tashti, komi nè ktû na kà dergue në ket ane historjake edhe na mban me gjak të zemers s' vet, me perlim qi na t' a njallim, t'a mkamim e nji forcë të rè t' i hingzojmë nder tejza, qi kshtû të mûjë aj me ruejt pamvarsín e vet politike e gjithnjà me perparue ekonomisht e moralisht: duhet pra, qi na — po s' deshtem me trathtue mandatin e komit — të perkujdesemi me gjith fuqì të shpirtit t' onë, me i dhanë ktij komi nji edukatë të shndoshtë e të pernjimendtë nder shkolla, ku pleksohet e perkryhet edukata familiare e nierit. E kshtu, zotní Kolegë të mië të

BIBLIOTEKA PUBLIKE SHKODER (2018) "MARIN BARLETI"

Ndershem, vetë ju po shifni, se, per me njallë, me mkamë e me sugurue pamvarsín e perparimin e Shtetit t' onë, lypet qi na nji herë ma para t' a bijmë Arsimin botuer t'onin në hullì t' arsyes. Po s' vum rend e rregull n' Arsim, prap komi kà me lingue n' erresì të padijes e të barbarís, edhè të hollat e Shtetit kan me hupë, pa kurrfarë dobijet Por, si per njanen si per tjetren punë, pergjegjsija bjen mbi ne. Per ket arsyë, tuj pá se Arsimi der m' sod nuk kà dhanë ma të mirat rezultate, na jemi të detyruem, me marrë sa ma para masat e nevojshme, per me organizue systemin arsimuer, tuj ba qi edukata nder shkolla t' ona të perkojë sa ma mirë me aspiracjone e nevojë reale të komit, kshtu qi Shteti shqyptar per ditë e ma teper të forcohet, të perparojë e të lulzojë.

E qe arsyja, per të cillen un mora zêmer me u çue në ket log të madhnueshem kuvendit, ku dahet fati i Atdheut, e me u folë jue Pleqve të Ndershem të Shqypnis mbi reorganizim të systemit t' onë arsimuer: sado qi, posë atdhedashtnijet e nji eksperjencet njizetekater vjetsh të gjatë nder çashtje shkollore — si drejtuer i Shkollave franciskane në Shqypni — as nji hollsi e spikatne mendjet a auktoritet moral i posaçem nuk m' dan në shej nder sy t'uej. Tuj u pà m' njanen anë, prej fjalve qi fola der ktu, dobija e madhe qi i reshet Shtetit neper ket reorganizim, e m' tjetren anë tuj e dijtë un, se sa per zemer e keni ju perparimin e lulzimin e komit, mujshe me keni i sugurtë, jo veç se me durim do t' i ndigjojshi fjalët e mija, por ma teper se edhe shej do t' u vejshi ktyne fjalve e do t' i peshojshi me at kujdes e ndergjegje, qi e lypë randsija e

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

argumentit. Pshtetun pra mbi atdhedashtni e bujari t' ujen, po marr me u kuvend ktu mbi reorganizim të systemit t' onë arsimuer, tuj u parashtrue nji herë ma para gjejen e sodshme t' Arsimit, masandej të metat e ksajë gjeje arsimore, e s' mbramit tuj u paraqitë pikpamet e mija mbi mndyrë se si, mbas natyret të qellimit të Shkollës e mnorjesh të kohës e të vendit, mund t' organizohet Arsimi i jonë botuer. Sa per buk, nji Shtet ká nevojë per msim e dije; pse, pa msim e dije, Shteti as i fortë s' mund t' jet as me perparue s' mund të perparojë shtekut të gjytetnis s' vertetë, e prandej s' mbahet gjatë m' kamë.

1. Gjëja arsimore e sodshme.

Nuk dië a ká — mos tjeter ktû në Balkan — nji tjeter popull, qi shî me të parin ag të liris s' vet t' a ketë ndîe ma mirë e ma thekshim nevojen e arsimit e të shkollës, se e ká ndîe ky populli i jonë shqyptar. Po të marrim para sysh numrin e shkollave, qi në kto trië vjet jete t' onë politike të pamvarshme janë çilë në Shqypni, si edhe sumen e madhe, qi Kshilli Komtar ká votue per arsim, per njimend edhe të huejt do t' a rrfejnë, se s' ká nji popull tjeter në Balkan, qi, në nji kohë kaq të shkurtë e nder mndorje kaq të vshtira, të kèt zhdrivillue nji veper ma të gjallë e ma të nzitme, per edukaten e msimin e vet, sa e ka zhdrivillue populli i jonë. Në çasatje t' Arsimit, popull e Qeverì e Parlament janë gjetë gjithmonë nji mendjet e nji zemret, me ba ftit ma të mdhat, qi mund u bajshin prej Shtetit t' onë.

Por, kuer të marrim para sysh rrezultatet praktike

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

të ktij hovi të popullit shqyptar kahë msimi e dija, shofim se kto mjerisht nuk i pergjegjen as per s' largu flijeve qi aj ban per to; pse, mbas mendimit t' êm, vepra arsimore e kulturale në Shqypní nuk asht zhdrivillue gjithmonë e gjithkund me kritere t' arsyeshme. Per me ja vertetue ktij të Naltit Kshill Komtar objektivitetin e ksajë fjale, duhet qi nji herë ky të kèt para sysh prospektin a se parasodín e shpensimevet arsimore, si edhè atê të të vepers, qi Ministrija e Arsimit ká zhdrivillue dèr sod nder të gjitha Prefekturat e Shtetit t' onë. Nji vister e vogel cifrash, të shûmen e herës thotë ma teper se nji ligjiratë, e tjerrne e e e sterhollueme me silogizme e me abstrakcjone metafizike.

I. Parasodi e shpensimevet t' Arsimit, votue prej Kshillit Ministerjal per vjetin 1921.

Ministri e Arsimit:	Frcs ár	427.080
Shkoder:	„ „	188.880
Vlonë:	„ „	98.060
Gjinokaster:	„ „	345.160
Korçë:	„ „	474.930
Durrës:	„ „	234.900
Berat:	„ „	170.380
Elbasan:	„ „	142.240
Drin:	„ „	21.380
	Fres ár	2.103.010

Posë ksajë sume Kshilli Ministerial, me leter të veten Nr. 2123-III. d. 3-6-921, lypte prej Parlamentit nji c r e-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

dit të ri prej Frcs ár 477.000, qi mbledhë me sumen 2.103.010, bajnë Frcs 2.580.010.

II. Parasodi e Shkollave të Shtetit.

LICÉ E NORMALE.

Elbasan: (Normale)	1
Korçë: (Licè)	1
	2

SHKOLLA GJYTETSE.

Shkoder:	2
Gjinokaster:	1
Korçë:	1
Durrës:	2
Elbasan:	1
Berat:	1
	8

SHKOLLA FILLORE.

Shkoder:	23
Korçë: (173+10 sivjet)	183
Gjinokaster:	117
Drin:	2
Vlonë:	37
Durrës:	60

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Elbasan:	39
Berat:	41
	502

STREHË FOSHNJORE.

Shkoder:	2
Korçë:	1
Durrës: (Strehë vorfanjakësh)	1
	4

III. Parasodi e Msuesvet.

MSUESA ME DIPLOMË.1)

Shkoder:	16
Vlonë:	2
Gjinokaster:	6
Korçë:	15
Durrës:	10
Elbasan:	12
Berat:	6
Drin: (s' ká)	—
	67

1) Ket klasifikim e kam xjerrë mbas rroget të faktuerue prej nji projekti ligje mbi kategorizim të msuesvet.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

MSUESA TË PA DIPLOMË.

Nder të gjitha Prefekturat:	465

MSUESA BESIMI.

Nder të gjitha Prefekturat:	698
Msuesa gjithsejt:	1220

IV. Shkolla Private Komtare, të subvencjonueme prej Shtetit.

Shkolla mashkullore Franciskane — Gymnaz e Fillore — Shkoder.

Shkolla fêmnore e Motravet Stigmatine — Fillore e Gjytetse — Shkoder (Gjûhadol).

Streha foshnjore e Motravet Elizabetine — Shkoder.

Streha foshnjore e Motravet Stigmatine — Shkoder (Rus).

Nder të gjitha kto institute arsimore private e konfesjonale zbatohen programe të parapelqyeme prej Qeverijet, — posë programit besimtar, qi e perpilon Drejtimi i secillit institut — e per shka i perket zbatimit të programit e igjenes, gjinden nen kontrol të Qeverìs.

V. Shkolla fjeshtë besimtore.

Mejtepet private per zanSa muSulman të Shqypnís.

Nder kto mejtepe as msohet gjuha shqype, as ditunìt tjera: msohet vetem besimi. Qeverija as i subvencjonon, as i kontrolon.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

VI. Shkolla private nen drejtim të huejve.

Shkolla mashkullore e Etenvet Jezuit — Gymnaz, Teknike e Fillore, me gjûhë shqype, si gjûhë msimi — Shkoder.

Shkollat amerikane, me gjuhë inglize — Tiranë.

Shkolla slave, me gjuhë slave e me teksta të Shkollavet të Serbis. — Shkoder.

Shkollat private të Prefekturavet të Korçës e të Gjinokastres, me gjuhë e me teksta greqisht. Gjuha shqype s' msohet kurrfare.

Të gjitha kto Shkolla mbahen me mjete të veta e jashta kontrolit të Qeverris shqyptare.

VII. Bursa komtare.

Kshilli Ministerjal ka votue nji credit 300.000 Frcs ar, per me mbajtë zânsa shqyptarë nder shkolla të vendevet të hueja — Sod gjinden jashta Shqypnijet 105 zansa t' onë. Nder kta disa ndjekin shkollen fillore, tjerët universitetin, kush edhè normalen.

VIII. Formim librash shkollorë.

Ma teper Ministeri i Arsimit ká nji fond 30.000 Frcs ar, per të formuem e per të botuem tekste shqyp per shkolla të Shtetit.

IX. Shperblim per auktorë librash.

Ma teper Ministeri i Arsimit ka nji credit 20.000

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Frcs ar, per t' ja u da auktorve shqyptarë, si çmim per vlerë të vepravet të tyne. — Dèr sod auktorët qi kan pasë nderen e fatin e bardhë, me u kênë çmue veprat prej Ministrit t' Arsimit, janë kta:

Salíh Çeka — „Liber kendimi“: fr. ar 450

Kristo Dako Inspektuer i Pergjithtë i Arsimit — „Albanie“ (botue n' Amerikë): 600

Hamdi Bushati — „Historí e musulmanís“: 150

Paraskeve Qirjas — „Abetarë“ (botue n'Amerikë): 300

Dh'imiter Papakristo — Liber kendimi 300

Kristo Floqi, Minister i Arsimit — „E drejta themelore“ 600

Frcs ar: 2350

Kshilli i eper arsimuer.

Prane Ministrit t' Arsimit gjindet nji tubë njerzish shqyptarë, të cillt as êmnin e zyres as detyren s' e kan të caktueme; pse tash i quejën Komisjoni Letrar, tash Kshilli i eper arsimuer, tash Redakcjoni i libravet shkollorë: veç po, rrogen e kan të caktueme në 36.960 Frcs ar në motmot.

Prej ktyne statistikave të gjêjes arsimore të Shtetit t'onë, Kolegë të Ndershem, na shofim se:

a) Kshilli Ministerjal per Arsim ka votue nji credit ma të madh, se e kà lypë nevoja e sodshme e vendit e se e ka bajtë budgeti i Shtetit;

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

b) Ministrija e Arsimit ka çilë ma shum shkolla, se ka pasë mjete e aftsi të personalit arsimuer;

c) Ministrija e Arsimit ka ba shpensime të panevojshme;

d) Shkollat nuk janë çilë mbas nji kriterit t' arsyeshem e të parashkoqitun, por mbas pikpamjesh e ndiesísh personale të njanit a të tjetrit Minister e të kshilltarvet të tyne.

e) bursat arsimore nuk janë shenjue mbas nji kriterit të caktuem, e se bursist nuk i pergjegjen ma të shumen e herës perlimit të vet.

f) Ma teper, prej akteve të Ministris s' Arsimit shifet, se kjo Ministri, në zhdrivillim të vepers s' vet, ban politikë të permbrendshme e të perjashtme, shka asht per dam t' Arsimit.

Per me mujtë me ja mushë menden zotnis s' Uej të ndershme se âsht nevoja me bâ do reforme n' Arsim, ktu do t'u shkokloj ma para entitetin e ktyne pêsë të metave t' administratës arsimore; pse ma para do ba diagnoza e smundës e masandej me gjetë sherimet e nevojshme, per t' a shndoshë smunden.

2. Kshilli Ministerjal kà votue per ArSim nji credit mâ të madh se e kà lypë puna.

Si zotnija e juej mirë e din e si na mson edhè Aristoteli, qellimi i pamjetshem i shoqnís civile asht (αὐταρχεία) autarkija, a' se të marrunt e të dhanunt e nierzvet njani me tjetrin, per me i resht vedit njato sende, qi u lypen, per me permirsue gjêjet e vet mbi tokë e me

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

kênë të lum. Por, per me kenë nieri i lum, duhet ma s'pari qi aj të jèt, masandej të kèt gja, e atherë të ket dorë me shtîë në punë tagret e veta: pse prej të marrunit e të dhanunit të nierit me nieri ngallisin tagret e detyrët. Mbas ktij percaktimi të shoqnis civile, pra, merret vesht mirfillit se në ndertim të nji Shteti civil lypet, qi pik s' pari jeta, gjaja e tagri i secillit gjytetas të jèt i suguruem neper ligjë të perkueme me nevojë e me shkas të perparimit të shoqnis, e qi Shteti të ket nji fuqi të perbashktë e të mjaftueshme, per me shterngue gjytetasit t' i kryejën detyrët e veta në dobi të veten e të shokvet. Ma e para punë, pra, qi lypet në formim të nji Shteti të gjytetnuem, asht l i g j a e f u q i j a. Prandej edhe Shteti shqyptar, po desht pernjimend me kênë i gjytetnuem e me perparue, duhet qi të kèt mâ para ligjë civile e të kèt edhè nji fuqí të mjaftueshme, per m'e shtîë ligjen në pûnë. — Fuqija, qi kuptohet në ket teorí, âsht ajo e zhandarmeris; pse perlimi i i parë i ushtris, nuk âsht me majtë qetsìn e permbrendshme, por me mprojtë Shtetin prej anmiqve të perjashtëm.

Tash, të gjith fuqija e zhandarmaris shqyptare permlidhet, si mundet me u pà prej b u d g e t i t, paraqitë ktij të Naltit Kshill Komtar, në d y e m i j njerz t'armatisun, të cillt do të sugurojën jeten, gjân e tagrin e gati nji miljon Shqyptarvet, ç' merr më krye e më fund të Shqypní. Kuer të merret para sysh pershtrimenija e vendit, psihologija e popullit e fakti qi të gjith Shqyptaret, të thuesh, janë sod me sod t'armatisun, gjithkush e kupton, se kjo fuqí zhandarmarije âsht teper e vogel'a, mâ mirë me thânë, e perqeshtë, per me pritë, qi mâ të të ndertohet Shteti e jeta

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e jonë civile e konstitucjonale: dyemij zhandarë kishin me kênë teper pak per Shqypnì, edhè po t'ishte, qi ktû të banojën Ingliz a Aleman a s'dië ç'popull tjeter mâ i gjytetnuemi i Europës,, jo mâ Shqyptarë, qi tash dyemij vjett e tektej s' njofin auktoritet tjeter mbî vedi, posë pushket e asajë mendes s'vet gjithmonë hû. Prandej nuk merret vesht, së ç'kuptim të jetës civile e konstitucjonale mund të kèt njí Qeverí, e cilla, tue mos me pasë veç se 200 praje a stacjone zhandarmerije në të gjith Shqypnín, merr e m'çilë në dyë vjet 513 Shkolla, e per krah të 2000 zhandarvet të vetem, m'êmnon 1222 msuesa, tu ngarkue kso dore Shtetin me nji budget arsimuer 2, 580, 010 Frcs ár, qi perban gati të pesten pjesë e të gjitha t'ardhunavet reale të Shtetit? Kû qetsija nuk âsht e sugurueme, aty msimi nuk perparon; pse me krye në shtrajcë nuk zêhet leter, si kà thânë i moçmi: inter arma silent Musae. Prandej gjithkush e shef, — sidomos si të merret para sysh rezultati negatativ, qi mâ të shumen ká dhânë dèr sod shkolla nder nè — se budgeti i Arsimit, ashtû si kà kênë votue prej Kshillit Ministerjal, âsht nji barrë teper e randë per Shtetin t' onë, i cilli enè s' asht kristalizue mirë as si Shtet.

Por ktû, ndoshta, ndokush do të çuditet pse un guzoj të qortoj Qeverín, per punë qi kjo kà caktue nji sumë aq të naltë per Ministrì t'Arsimit; pse gjithkush e shef, thonë atá, nevojen e madhe, qi kà populli shqiptar per shkolla e zhdrivillim të mendes, sidomos nder kto kohë perparimi e gjytetnije. E vertetë, Zotnì të Ndershem, se populli shqyptar kà nevojë të madhe e të madhe fort per shkolla e per

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

msim; por nevoja e shkollës mundet me u mârrë prej dyë pikpamjesh; ma para si kjo asht e nevojshme per individualitet të nierit, e s'dyti si asht e nevojshme per kolektivitet të Shtetit. Tash, po u muer para sysh shkolla si asht e nevojshme per individualitet të nierit, atëherë, jo veç se 513 shkollë nuk janë të teperme, por mu do të thomë, se janë teper pak; pse, në ket rasë, kishte me u dashtë t'u çilshin aq shkolla, sa kishte me kênë nevoja per të shuem t' analfabetizmit nder nè: per shka nuk mjaftojnë 513 shkollat e sodshme. Por, po u muer para sysh vetem dobija e kolektivitetit të Shtetit, atëherë, mbas mendimit t'êm, 513 shkollat e sodshme janë per njimend të teperme, sidomos si të perballsohen shpensimet e lypyna per të mbajtun të tyne me b u d g e t i n e pergjithtë të Shtetit; pse Shteti do të mûjte me i vue nevojët e veta edhe me ma pak shkolla, mjaft qi kto t'ishin të perdáme e t'organizueme mirë.

Nji Shtet konstitucjonal, si Zotnija e Juej mirë e di, sidomos po kje i vogel e i vorfen si Shteti i jonë, ma së pari kà nevojë per nierz të zott e administratës e të zott e nji punës s' thekshme e të gratshme, qi të muej me prodhue aq, sà mos me kênë kalue prej punet të komevet tjera, në mes të cillavet jetojëm; pse ndryshe as ligjët nuk kishin me u zbatue mbas parimevet civile, as Shteti nuk do të muejte me mbajtë pamvarsìn e vet tue kênë se ekonomikisht kishte me u ba robi i tjeterkujë. Prandej Qeverís s'onë në caktim të b u d g e t i t t'Arsimit, tash per tash i ishte dashte me pasë para sysh vetëm formimin e zyrtarvet e t'atyne nierzvet, qi per s' shpejti do të nisshim pû-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

nen, të zhdrivillueme mbas parimevet të dijes e të zêjes, si asht puna e komevet tjera të perparueme. E sà per kaq sod per sod s'ka kenë nevoja me çilë shkolla neper shpate të grisuna e neper fusha të shkretnueme ethesh: shkollat janë dashtë çilë neper gjytete e neper qandra ma të para të fushavet e të malevet të Shqypnís; pse, tuj u gjetë gjindja e gjytetevet e të qandravet ma në të perpjekun me jetë shoqnore të popujvet të gjytetnuem, asht të gjith gjasa, se kta formohen ma per s' shpejti zyrtarë me ndergjegje e tregtarë e industrial të mirë e të vjefshem. Per ket arsye thom, se b u d g e t i votue prej Kshillit Ministerjal per Ministrì t' Arsimit asht teper i madh e asht nji barrë jo krejt e nevojshme, qi asht ngarkue komit të ngratë, sidomos si t' i vehet mendja rezultatit negativ a se mohenik, qi kan dhanë shkollat shqyptare, tash dyë vjet e tektej. (Vijon).

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Mémoire historique

sur

Les familles albanaises de Tchernagore

qui

furent exilées pour la foi á Mouhalitch près de Brousse

en

1846.

(Suite)

III.

Persecution et exil de deux-cents à Mouhalitch près de Brousse en Bithynie.

„Il est impossible de donner une idée de l'état malheureux et désespérant où se trouvent réduits les exilés d'Albanie, victimes de la cruanté du pacha de cette province. Ils sont arrivés au terme de leur exil après avoir souffert des tourments inouïs. C'est dans un village appelé Mouhalitch, au Sud-Ouest de Brousse et à une heure du lac d'Appollonie que nous les avons trouvés.

„C' est là que je les ai vus dans la plus offreuse misère, tous nus ou couverts de haillons. A leur aspect j'ai été saisi d'epouvante et d'horreur. Sur 180 qu'ils étaient lorsqu' ils partirent de leur pays, il n'en reste plus que 87 reduits à l'extremité. Ils habitent un vieux Khan qui tombe en ruine et dont la cour est remplie d'ossements d'animaux que certains négociants envoient aux rafineries de sucre en Europe.

„Le jour de leur arrivée, ils étaient si faible et si exténués de fatigue; ils avaient reçu tant de mauvais traitements pendant leur pénible voyage que cinq d'entre eux succombèrent aussitôt. Leur mort mit un terme a leur douloureux martyre.

„Depuis le 29 avril jusqu'au 3 mai, jour auquel *Mr. Hillereon* et moi eûmes le bonheur de mêler nos larmes aux leurs et

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

d'apporter quelques consolations à leur misère, il en est mort tous les jours quelques uns. Ce fut le 3 mai que nous fûmes introduits par *Mr. Djiordjioki*, agent de consul d'Angleterre à Brousse, dans cette triste habitation. Il était environ 7 heures du matin.

„Bon Dieu quel spectacle! En entrant dans le Khan, nous vîmes au milieu de la cour un amas des créatures de tout âge et tout sexe, depuis le berceau jusqu'à la vieillesse la plus décrépite, réduites à une nudité complète ou couvertes seulement de quelques lambeaux.

„Comme ils avaient la fièvre, ils s'étaient mis au soleil pour se rechauffer et ils faisaient tomber la vermine qui les dévorait. La douleur et le désespoir étaient peints sur leurs visages pâles et décharnés. J'en vis quelques-uns couverts de blessures. Deux avaient les bras et les jambes disloqués et tout à côté un autre dont les pieds tombaient on pourriture.

„Aussitôt qu'ils nous virent, ils se mirent à pousser des sanglots et des soupirs. Mon coeur fut dechiré de douleur. Je ne pus retenir mes larmes et elles coulent encore pendant que je trace ces ligues.

„Ensuite nous nous mîmes à visiter les cellules où gisaient les malades. Dans la première nous trouvâmes une dixaine de personnes: hommes, femmes, enfants couchés sur le pavé, n'ayant sur leurs corps tant nus que des morceaux déchirés de sacs de crin. Le premier qui nous vit était un vieillard presque à l'agonie et fit un effort pour lever la tête.

„*Mr. Hillereon* lui présenta son crucifix. Le malade le lui arracha des mains, le colla sur ses lèvres et l'arrosa de ses larmes. Ensuite ayant reçu comme une force surnaturelle, il fouille à côte de lui dans un tas de haillons, découvre deux ou trois petits enfants moribonds, leur fait baiser la croix et leur donne la bénédiction paternelle avec l'instrument de notre salut.

„Nous sortîmes de cet affreux réduits pour entrer dans un autre encore plus épouvantable. Il y avait à peu près le même

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

nombre de malades. Mais nous les trouvâmes plus abattus et plus prêts de leur dernière heure. Ils n' avaient ni la force de crier ni celle de lever la tête pour voir ceux qui les visitaient.

„Quelques instants après nous aperçumes que parmi ces pauvres infortunés se trouvait un cadavre qui déjà tombeait en putréfaction. Nous continuâmes notre visite et nous en trouvâmes encore deux autre. Ce qui nous détermina, avant d' aller plus loin, à leur donner immédiatement les honneurs de la sépulture.

„Après cette triste cérémonie où les Grecs nous rendirent un service immense, puisqu'ils voulurent bien creuser les fosses, porter les cadavres et nous accompagner trois fois au cimitière, nous jugeâmes à propos de donner l' Extrême — Onction aux plus malades. Mais ils fallait le confesser; et comment faire? Nous ne savions pas leur langue. Or, il s' en trouva un qui parlait un peu turc. Je me décidai à le prendre pour interprête. Venez, lui dis-je nous allons administrer les sacrements à vos compagnons; vous savez leur langue et vous nous aiderez. Mais à l' aspect du premier malade: c' était une fille de 15 à 18 ans, il hésita et me prenant à part: Pardon, mon Père, dit-il cette fille est la mienne. Elle aurait honte de m' avouer des faiblesses. Mais attendez, je vais appeler sa mère; elle lui decouvrira plus facilement qu' à moi le fond de son couer.

„Je fus stupéfait d' entendre ces paroles. Me tournant alors vers *Mr. Hillereon*: C' est trop fort, lui dis-je, étouffé par les sanglots. Ces Anges de Dieu, ces martyrs de la foi ont déjà lavé leurs fautes dans les larmes et les souffrances. Qu' est-il besoin de les confesser, en pareil cas surtout?

„Cepedant je fis demander à la jeune fille si elle pardonnait de bon coeur à ses ennemis. A ces mots non seulement elle, mais encore tous les malades qui étaient dans la chambre élevèrent la voix: „Que Dieu leur pardonne, s' écriaient-ils; oui que Dieu leur pardonne. Nous avons bien souffert, il est vrai, et nous souffrons encore. Mais nos péchés en sont la cause. Nos persécu-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

teurs ne sont que les instruments de la justice de Dieu: Pardonnez leur donc, Seigneur, Notre Dieu, pardonnez leur tout ce qu'ils nous ont fait.

„Ce pardon public une fois sorti de toutes les bouches et repété ensuite dans toutes les cellules, nous donnâmes l' absolution et l' Extrême-Onction à ces pauvres malades. Quand nous les eûmes ainsi tous administré et versé nous mêmes bien des larmes, nous commencâmes une troisième revue.

„Les deux premières avaient été très rapides et notre émotion si grande que tout ce que nous avions vu paraissait un songe. Maintenant il fallait voir nos frères plus en détail connaitre leurs besoins, leurs maux, leurs souffrances et les soulager de notre mieux.

Parmi ces infortunés je remarquai une fille assèz bien mise et, parait-il, de meilleure condition que les autres. Presque toujours assise à part de la multitude et le visage tournée vers la muraille, elle paraissait ne prendre aucune part au malheur des autres. J' aurais bien voulu lui adresser quelques paroles de consolation et connaitre son état; mais notre interprête était obscur et j' ignorais sa langue. Nous pensâmes quelle avait perdu tous ses parents et qu' à force de sou frir, elle était devenue insensible aux souffrances des autres.

„Plus loin nous trouvâmes dans un mauvais réduit quatre ou cinq enfants presque à l' extrêmité, couchés dans l' ordure et couverts de sales haillons. Ils étaient abandonnés de tout le monde. Le plus grand, qui paraissait être une fille, pouvait avoir onze à douze ans. A force de crier ces pauvres petits ne pouvaient plus faire entendre que des soupirs étouffés. Personne qui leur donnât même une goutte d'eau.

„Pendant que nous étions au milieu de ces malheureux exilés, nous entendîmes tout à coup une chanson lugubre qui sortait de la bouche d' une femme en délire ou en proie au plus affreux désespoir. A la fin de chaque strophe, elle sanglottait pen-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

dant quelques minutes; et puis recommençait avec une espèce de rage et de ton dont le souvenir me fait encore frissonner.

„Nous vîmes aussi deux femmes qui étaient devenues stupides et hibêtées. On nous dit que c' était le résultat des mauvais traitement et de la misère. Une d' elles avait le regard fixe. L'autre se couvrait la figure et semblait rougir de son état.

„Ce qui nous frappa d'étonnement et d' admiration c' est que ces pauvres infortunés, réduits à la dernière misère, ne nous demandèrent ni pain, ni habit, ni argents. Ils se voyaient tous à la veille de leur mort: par conséquent à fin de leurs souffrances. Ils se trainaient cependant après nous; mais pour avoir quoi? Une petite médaille de la St. Vierge, un chapelet, une croix. Et après avoir reçu quelques uns de ces objets, ils le collaient contre leurs lèvres, le dévoraient pour ainsi dire, et ils étaient heureux.

„Nous avions administré l'Extrême-Onction à nos chers exilés. Mais tout n' était pas fini. Il fallait encore leur donner le pain des forts, le St. Viatique. Et là autre difficulté. Car où trouver dans ce receptacle d' immondices un lieu décent pour célébrer les saints mystères? Après y avoir bien refléchi, *Mr. Hillereon* et moi, nous pensâmes que nous pouvions très-bien dire la Messe au milieu de la cour. Et comme ils nous fallait une table, les Grecs nous en apportèrent une. En une clin d' oeil un petit autel fut donc improvisé.

Pendant que l' abbé Hillereon revêtait les ornements sacerdotaux, je fis approcher les plus convalescents et tous ceux qui pouvaient sans danger rester en plein air durant l' Auguste sacrifice. La cour était encombrée d' ossements qui me rappelèrent ceux dont parle le prophète. Ce fut sur ces ossements desséchés, vraie image de la mort, que nos frères martyrs se mirent à genoux durant toute la Messe.

„Des cris lamentables, des soupirs, des sanglots se faisaient entendre de toute part. Des larmes aussi coulèrent en abondance des yeux de tous les spectateurs témoins de cette navran-

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

te scène. Après avoir distribué la St. Communion à ceux qui entourraient l'Autel, nos la portâmes à ceux qui étaient couchés dans les chambres.

„La Messe finie je me tournai vers ces pauvres exilèh et leur adressai quelques paroles de consolation au moyen de mon interprête: Voyez-vous, leur dis-je, combien le Seigneur est bon envers vous. Il vous a visité dans votre exil. Bien plus il vous a nourri de sa chair adorable, il s'est donnê à vous et maintenant vous le portez en vos coeurs. Soyez lui donc reconnaissant... Aimez — le à votre tour .... Ne l'offensez jamais.

„Courage, Bien Aimés Frères! Levez les yeux au ciel. La porte vous en est ouverte. Encore quelques instants et plusieurs y auront reçu la couronne de gloire. Plus vous aurez souffert et plus grand sera votre bonheur .... Aimez-vous bien les uns les autres, consolez-vous mutuellement. Surtout ayez bien soin des veuves et des orphelins, Dieu vous rendra le centuple.

„Me tournant ensuite vers une foule immense de Grecs qui écoutaient cette allocution lugubre avec autant d'attention que d'attenzissement, je les conjurai de continuer la bonne oeuvre qu'ils avaient commencée. Surtout je les priai d'ensevelir les morts parceque c'est une action très méritoire et très agréable aux yeux de Dieu.

„Notre sejour à Mouhalitch a été du samedi au soir, 2 mai, jusqu'au lundi suivant, 4 du même mois. Alors nous nous sèparâmes le coeur bien gros de nos chers amis Mais il nous tardait de retourner à Constantinople pour donner connaissance de ces horreurs aux autorités compétentes et, par leur moyen, procurer quelques soulagements aux pauvres exilés.

„En passent par Brousse nous fîmes part de tout ce que nous avions vu à notre consul, *Mr. Crépin* et à celui d'Angleterre, *Mr. Sandisson*, les priant d'user de toute leur influence près la Sublime Porte pour mettre un terme à cette cruelle persécution. Celui d'Angleterre jeta feux et flammes. Il écrivit de suite à son Ambassadeur, Lord Carming; et Lord Carming fut lui-même de suite en faire des plaintes au Béri Effendi." (A suivre.)

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

f. 244

Prej lulishtet të Franciskajve në Shkoder.

Kujtime Mâjit.

Kush e kà pà lulishten e Mungades Franciskane në Shkoder, sidomos në muej të Majit, e nuk ka metë i bindun? Të huej e të vêndit n' at bukuri natyre, n' at pyllnaje drandofillesh gjeten gjithherë ç' me pa, paten se kû me u mrekullue. E kjo bukuri natyre kje ajo qi më dha shkas me i shtrî kta pak rreshta per mî mretneshen e luleve, mî drandofillen, lulishta franciskane, ku shumica e tyne, gjithfarë njyresh e gjithfarë trajtësh më ngushtoj, kishem me dashtë me thanë, t' uleshem me rendue disa kujtime historike mî ket lule e cilla e njoftne mija vjetsh perpara, na del gjithmonë e kandshme.

Në heraldikë, shkruen Dr. K. Wessely, 1) drandofillja âsht ajo, qi gjindet mâ shpesh se kurrnji lule tjeter nder shyta e steme familjesh, herë e kuqe, herë e bardhë: kshtû drandofillja e kuqe e shpis Lancaster, e bardha e shpis York. Zakonisht gjindet me kater, pêsë, gjashtë a shtatë gjeth per rreth njaj kunore, qi i gjindet në mjedis.

Per çka i perket alegoris së kshtênes, gjêjëm në Ciprianin, njitas me lil, shêj i nji jetës së paster, drandofillen porsi shêj martirizimi, shi at herë, kuer bâte të veten mî Kshtênim mizorija decjane. Si shêj martirizimi na e shofim drandofillen të dhenëne edhe nder rrasa të vorreve. Por drandofillja âsht edhe shenjelityrë e Kështit, kujtim ky qi

1) Reichspost Nr. 197. – 1924.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

âsht ruejtë në bekimin e drandofilles arit, qi kryehet në Krezhem të Diellen L a e t a r e, doke kjo qi permêndet qysh në 11 qindvjetë e kapet në kohen e Luanit IV. Kremtet e drandofilles i pau Roma deri në kohë mâ të vona nder disá dit të caktueme të Majit a por edhe të Qershorit; kto kremte bâheshin me gosta, nder të cillat u faleshin pjestarëve drandofille, por n' ato dit hijeshoheshin me drandofille edhe vorret. Edhe të Kshtênët i thirrshin vorret e veta kopshtije drandofillesh, pse vêheshin drandofille shum n' ato vende. Kopshtije drandofillesh thirreshin aso kohe edhe oborret, qi shtroheshin para Kishvet.

Kremtet e drandofilles u pane në ç' do kohë e në ç' do vend. Kshtû gjêjëm në kalendarin e kremteve të pagajve t' Egiptit të hershem se në ishullin Soknopain Nesos në Faisum, në mjedis të kremteve të hyjnivet të tyne mâ në shêj, lutshin edhe kremten e drandofilleve qi, ngiatte 13 dit rresht.

Kremte drandofillesh bâheshin edhe në mretnìn e Romës e gjithkund neper Balkan. Kuer në të 6 qindvjetë mas Krishtit pushtuen vendin e Balkanit popujt slav, qi dyndeshin prej Karpatësh, prûne me vedi kremten rosalia ase kremten e drandofilles. N' Italì u vûne Rrshajtë në vend të kremtes rosalia, kshtu qi e Dielja e Rrshajvet kje thirrë edhe D o m e n i c a d e r o s a e n' at ditë motit, derdheshin drandofille prej së naltit të Kishvet.

Drandofillet, qi mêrreshin para sýsh ishin asosh, qi, prû prej Azijet prendimore, rriteshin në jugun e Europës. Po lâm m' ânesh drandofillet e ardhna prej Indjet, prej Kinet; as nuk po permendim drandofillen Liliput, drando-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

fillen e Bourbonve, hetue në vjetë 1817 n' ishullin Bourbon, me sa soje tjera mâ të tashme. Drandofillet t' ona mund thohet se rrjedhin prej familjet të njasasë qi thirret r o s a g a l l i c a, varjeteti i së cillës gjindet në nji gjeje t' eger sidomos në r o s a p u m i l a. Per kahë trajta perkon me r o s a g a l l i c a edhe r o s a c e n t i f o l i a. Afer sojet mund vehet r o s a d a m a s c e n a qi prej nesh njifet porsi drandofille mujore; mandej vjen r o s a a l b a e cilla rritet fort me shumicë sidomos në Bulgarì e prej së cillës xieret edhe voji i drandofilleve. Nder kohë të hershme çmohej voji i drandofilleve qi bâhej në Cirene.

Koha e mesme e pat marrë kulturen e drandofilles prej kohvet të vjetra. Kohen e perandorëve rromakë, a por edhe fort para tyne drandofilles i kje dhanë shum randsi. Vejshin nder lulishta drandofille, qi çilshin heret fort (si ato të Kampanjes) e asosh qi çilshin deri nder stinë ma të shtyme (si penestinet). Dy herë në vjetë ishte kohë drandofillesh në Paestum, ku, si në Kampanje, kjo lule vehej me shumicë per me u ardhë nevojve të Rromës, e cilla lypte gjithmonë lule e lypte sidomos drandofille. Lulishta vjollcash, lilash e drandofillesh të date syni gjithkund rretheve të Rromës qysh qinda vjetësh para Krishtit, e ftimi i atyne qi i majshin, ishte i madh fort. E erdh mâ vonë nji kohë, në të cillen nuk mjaftote mâ produkcjoni i vêndit, pse Rroma, shtue si e kishte luksin e vet, lypte drandofille edhe në dimen, e kto bareshin nder barkë prej Egiptit a por bâheshin edhe në vend nder oda xhamash.

Me shumicë shtîheshin në pûnë drandofillet per esencë, per ujë drandofillesh e per kahë mjekija bâhej

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

vênë drandofillesh. Por shumica mâ e madhja perdorej per stolí. Nder gosta jau shifshe drandofillet në krye deri atyne qi sherbejshin në tryez, varzave qi kcejshin, e me to stoliseshin palarèt, kupat e argjanta e çka tjeter shtîhej në pûnë n' ato rasa; oda e bukës, tryezat, jestekët, shtrojet të gjitha mloheshin me drandofille; deri nder gjelltore disa nder mâ të pasunt shtîjshin në punë ujë e vênë drandofillesh. Ciceroni flet kundra Verres pse aj barej në nji lektigë kû jestekët ishin mushë me gjeth dranofillesh, e posë ksajë kishte mushë e mate mrêndë nji rret mushë me drandofille, per me u mârrë èr, e thote se nuk ishte nderë per nji zyrtàr rromak me dalë neper rrugë të gjytetit n'at mndyrë. Per Heliodorin dihet se nder pellaze të tija kama e ti nuk shkelte veç në drandofille, vjollca, zymylla e narciz, e nder gosta miqt hupshin nder shtroje e jestekë mushë me gjeth drandofillesh, aq sa ndonjani nder ta, i dejun, plasi aty mrêndë. Verus, bashkmreti i Antonius Philosophus, hartoj nji mndyrë shtroje, tuj mushë nji rreth plot me drandofille e tuj gatue nji mlojë e cilla ishte me gjeth lilash. Por drandofillet aso kohe perdoreshin edhe per nderim të dekunve e per me sbukurue vorret.

Fjala latine r o s a vjen prej greqishtjet ῥόδον. N' Italì u bàrt drandofillja kohen e kolonizacjonit grek, qi i pat sjellë Italìs gjith ato dobì kulturare. Miart me permêndë alfabetin.

Në ket kohë kulturet greke lila, e drandofille ndeshen gjithkund në ket popull dhânë mas festash e gostash, i gjên në jetë të tyne, i gjên nder doke. Drandofillja i ishte kênë kushtue Afrodites e Dionysos. Mas prrallet drandofi-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

llja duel kuer Afrodites, tuj nga per me i ndimue Adonit, varrue per dekë, theri kamen në nji ferrë, pse aj gjak e kuqi lulen, qi deri at herë ishte kenë e bardhë. Ase: Afrodite krijoj drandofillen prej gjakut t' Adonit. A por edhe: buloj drandofillja shi prej ati gjak.

Në literaturë na e gjejëm drandofillen të permendëne nder kohë ma të hershmet prej poetesës Sapho, qi perdorë emnin e vjeter βροδον: kjo poetesë madhnon drandofillen e e perdorë per me e barasue me bijat e hieshme të vendit, njashtu si kje perdorë prej latinve r o s a, m e a r o s a kohen e Plautit per fjalë dashtnijet.

Njiqind vjet para poetesës Sapho, Arkiloku, qi pat gjetë poezín jambike, e thrret drandofillen stolín e njaj vajzes, tuj thânë në fragmentin 29: „Stolisë me nji gem mirtit, ishte gzimi i sajë porsi nji tubë drandofillesh". Bashkë me lil drandofillen e gjejëm të permendne në hymnin e bâm per Demetrin, qi âsht i moçem fort e kû thohet: „Kelqe drandofillesh e lilash, bukurí me u pa me sy". Prej drandofilljet gjejëm në Homerin e në Hesiodin se u muer shkas me lidhë me Eos nji mîemen. Per hyjneshen Afrodite kallxon Homeri, se kjo e ljeu Hektorin e dekun me voj qi nepte èr drandofilljet. Por çuda âsht se Homeri nuk njef as emnin e drandofilles as të lilit, sado qi nuk mund thohet se s'e çekë, e qysh nder kohë fort të vjetra nji nder rrnaesa çitue prej Gellius në vepren „Netët atike", kje përashtrue të mvetunt, „pse Homeri nuk e njef drandofillen, masi permendë vojin e drandofilleve?" Per te drandofillja âsht si nji gjâ e pacaktueme në boten e luleve, permî nji re të bukura të së cillës, si edhe permî erë fort të kandshme qi nepte kje folë, para

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

se të njifej e të vehej porsi bimë nder lulishta.

Me ndimë të dijes së gjuhve e t' orjentalistikës sot mundet me u caktue mjaft mirë historija e drandofilles. Mund fillojë nieri prej drandofilljet „njiqindgjethshe" qi greqisht prej dishepullit t' Aristotelit, Theophrast, kje thirrë ἑκατοντάφυλλον, pse në sistemin indogerman per të njehun me dekadë a dhetshe 100 = 10^2 âsht mâ e para njisi e naltë qi perdoret porsi numer i naltë i pacaktuem. Por në vend të 100 para kulturet azjatike perdorej numri 60; prej kndej rrjedhë edhe të dámt e orëve në 60 çasa; drandofillet njiqind gjethsh kjene, pra, në fill të vetin gjashtëdhetë gjethsh, qi don me thânë drandofille topçe, si i thrrasim na, mushë me shum gjeth, qi tuj mos kenë njehë, pershîheshin në numrin 60, porsi numer i naltë, qi shenjote të njehun me pacaktim. Nder lulishta të Midas, të birit të Gordias, rriteshin vedit drandofille 60 gjethshe e nepshin nji erë fort mâ të kandshme se tjerat: kshtû kalxon Herodoti. Masi Midas pat lânë sundimin e Asis n' Azì të vogel, rriti lulishta e mate aso makedone drandofille me 60 gjeth: kshtu difton poeti Nikander i Kolophon-it.

Neper rrethin e hapët të kulturës aziatike-babilone mundemi me hetue kjartas rrugen neper të cilen asht pershkue e kà ardhë nder në dranofillja, d. m. th. prej Azijet neper Makedoni. Prandej poetesa Sapho flet per dranofille „Pierike": Pierja nji vend kahë brigjet e Makedonis. Nder gjuhë azjatike gjejëm fjalë motra me greqishten βρόδον (ῥόδον = drandofille), qi sugjerisht perkon me persishten e vjeter v a r d a, qi kà kalue n' armenishten v a r d, në sirisht-arabishten v a r d a. Permi Persi, qi asht vendi

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

i drandofilles par excellence, janë per t'u marrë para sysh fjalët e Ritter: Drandofillja rritet ktu në zhvillim ma të plotë të vetin, si në kurrnji tjeter krahinë të botës.... Lulishta e oborre janë mushë me drandofille, të gjitha odat e mira janë plot me to, e gjinden edhe nder oda të lamit. ... Nuk ndín tjeter gjithkahë veç erë drandofillesh." Prej andej, prá, prej kti atdheut të drandofilles don thanë se u shkput fjala varda, shndrrue në greqishten βροδον. Pra drandofillja nuk duel në Greqi prej Egiptit, pse deri në Palestinë kjo njifet vetem masi judejt kthyene prej mergimit babilon, ku paten rasë me e njoftë ket lule neper popuj fqîj, pers e med, masi në Biblje nder libra të Dijes, shkrue në ket kohë, permendet ma parë 3, 8 e në Sirah 24, 18; 39, 17; 50, 8. Nder vise të Faraonve nuk kje njoftë deri njaty kahë e treta e së shtates i qindvjetore para Krishtit. Kurrkund nuk mund hetôhet drandofillja nder pomendore, kurrkund nuk permendet emni i sajë para kso kohe nder papirë, e kje vetem kultura greke ajo qi e barti e e çoj n' Egipt.

Prej Persijet e Medjet, prà, duel drandofillja neper Brigje, në Tracje, në Makedoni, në Greqi, si na e dishmojnë gjurmët mitike qi gjejmë nder prralla të moçme. Vendi i kandshem ku, tuj gjikue mas hymnit të Demetrit qi permendem perpara, Persephone kputë drandofille, don kerkue në Tracje. Rhodope thirret nji nder shoqet e saja e thirret edhe nji mal në të cilin u shndrrue Adonis, qi në mitin e Aphrodites lot nji rrot aq të madh, masi neper gjak të vetin i dha shkas të buluemit të drandofilles, asht nji krijim i atyne krahinave; e shi andej ndeshena në em-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

nin Midas, qi asht i zoti i atyne lulishtave, ku rriteshin drandofillet gjashtëdhetëgjethshe.

Ma i miri rod drandofillesh vjen, prà, prej rrethit kulturar pers-medik, e prej andej mi Frigje, Tracje e Makedoni rà në Greqi kund nja ndanëqindvjet para Krishtit e pak ma vonë kje bàrt prej kolonistve grek n' Italí, kohen e mergimit babilon xûn e e njoften judejt. N' Egipt drandofillja duel neper influksin e kulturës greke nja shtatëqind vjet para Krishtit.

Sa qinda vjetsh, sa shum popuj janë shdukë, qi u munduene e i prune lulishtave të sotshme hijeshìt qi kto rrisin! Na gzojmë frytin e mundit të tyne.

GJETO BASHO MUJI.

III.

Muji tu Mreti.

Argument:

Muji, i paditun tu Mreti, merr urdhen qi me i dalë para; kshihet fort per ket pûnë e, tuj mos diejtë kahë me ja majtë, kshihet me Halilin, qi ja mushë mënden me pvetë nânen e kjo u thotë me shkue. Në fialë të nânës nisen të dy e pûna u shkon aq marë, sa me thyë pvetë Mretin.

Djelm të mirë Muja me Halilin,
Trima zollumqarë!
As s' kan lanë drum per pa thye,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

As s' kan lanë baloz1) n' mejdan,
As s' kan lanë çikë me u martue,
As s' kan lanë djalë t' rí m' u rritë.
Davë kan ba Raja e Stamolli,
E perpara mretit te i kan ra:
„Qi je mret e baba i t' gjith dynjaës,
„Sundon dynjaën anë e m' anë,
„Ja sundo edhe Mujin e Halilin,
„Ja kso toke neve po na hjekin!„
E ka shkruë mreti 'i leter t' hollë,
Ja ka dhanë tartarit ne dorë,
E po ja çon Mujit e Halilit.
E merr Muja letren p' e kendon;
Toje-toje vetllat n' ballë janë dredhë;
Gjith me lot letren p' e loton.
„Baca Mujë!„—Halili i ka thanë—
„Shum-e letrat i ke këndue,
„Lott per faqe kurr nu ' t' i ko' pa!
„Mos t' ka dekun kund ndoj mik a vlla?
„Mos t'ka dalë kund ndoj baloz n' mejdan?„
„Ah, Halil, ty Zoti të vrafët!
„Se s' m'ka dekun kund as mik as probotin,
„As s' m' ka dalë baloz me u pre n' mejdan,
„Se, si mirë e di, balozit nu' i pritoj!
„Davë kan ba mbië ne roja e Stambolli,
„Ka çue letren Mreti me na thirrë,
„E un s' p' e dië, Halil, kurr ç' do t' na bajë!
„A p' e marrim malin per me trete?

1) baloz, i — njeri i dalë prej detit me u prè n' mejdan.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

„A po biëm ma mirë ne lumë me u mytë?
„A po hypim n' curr teposhtë me u rrxue?
„A po him n' at kullë per me u ngujue?"
—Zot, Halili Mujit shka i ka thanë?
„Na po shkojmë e nanën po e pvetim
„Si t' na thonë nana po bajmë!"
E janë shkue te nana edhe e kin pvetë:
Nana djelmve mirë u ka pergjegjë:
„As mos merrni malin per me tretë,
„As mos biëni n' ujë, o djelm, me u mytë,
„As mos hypni n' curr teposhtë m' u rrxue,
„As mos hîni n' kullë per u ngujue,
„Mirë shterngohi e gjogat mirë me i sh'lue,
„Hajtni, loke, tu mreti t' u presin!"

Kur ka nisun drita e bardhë me dalë,
Po i shterngojnë djelmt gjogat mirë e mirë;
E i kan vndue g u j a t1) në krye;
E u kan dhanë mustakëve per te-poshtë;
Me sengjiër lidhë gjogat, po u shkjepojnë;
Permjet rajes rruga u pska ra:
— „Kta gabel kû duen me shkue?" —
„Baca Mujë! — Halili i paska thanë —
„Qyshë m' korite sot me ditë të dekë!„

Por po i zan gujat nen shtat,
E u kan dhanë mustakve fiëll perpjetë;
Tym e njegull gjogat i kan ba,
Flakë të verdhë perzië me shkumë po qesin,
Dushku i malit marë flakë qi po derdhet,

1) g u j ë, — gunë, qi vênë Malcorët e Mbishkodres per shië.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Kurrku bjeshkët, prejë timit, nu 'po shifen.
Djelmt e mretit kqyr se shka kan thanë:
„Ç' janë këto b u m u r i m ë, q i p o b u m '-
[r o j n ë?
„A mos janë topa n'krajlië?"
Beet ne Zotin Mreti tuk ka ba:
„Nu' janë, jo, kto bumurimë per qiell,
„As nuk janë gjamë luftash ne krajlí,
„Por janë kahë vîn Muja e Halili!"
E n' derë të mretit Muja kenka rá.
Kùr a kapë per shkallë perpjetë me hipë,
Shkallët e mretit Mujen s' mu'e kan baëjt,
Shpejt e shpejt mjeshtrit m' ta i ka prû,
Qaqë ma shpejt shkallen e ká ndreqe.
Kur janë votë ne derë kesh-e me hî
Dera e Mretit Mujin s' e ka nxanë;
Qaq ma shpejt deren e ka goditë,
E m' skaj vedit mreti e paska ulë.
„Baba Mret! — Muji i paska thanë —
„Shpejt e shpejt harapët ktû me m'i prû.
„Qaq ma shpejt kryet mue me m'a kputë!"
Edhe mreti fort na kenka tutë:
„Mos o Zot — tha Muja e Halili,
„Qafen jue vetë me jau kputë.
„Namë të math per ju, djelm, qi ko[illegible]ndië,
„M' ka marrë malli qi me ardhë m' u pa!"
Se sa pak Muji ka ndejë:
„Izen, mret, se due m' u çue!"
Kamcen n' post Muji e paska merthye,
Kur ka ba trimi m' u çue ne kamë,
Zhag te dera mretin e paska qitë!

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Trazimet e Qershorit 1924.

(Korispondencë e jona e veçantë).

Kuer mikrobt i hînë ndonji trupit të gjallë, atà, tuj e helmatisë gjakun e atij trupi e tuj u ushqye m' te, ja shterrin të njomtë e jetës e dalkadalë e lshojnë dekun m' tokë, edhè e kalbin. Por shka, se me dekë t' atij trupi, atà i sjellin të zezen edhè vedit; pse, tue mos me pasë mâ se me shka me u ushqye, do të cofin, do të mbarojnë.

Jo ndryshe veç si kta mikrob të helmatisun janë. të damshem per nji trup të gjallë, kishe me thanë un, se kjenë të rrezikshem per Shqypnì njatà njerz, qi, tash sa vjet e tektej, paten mbajtë në dorë fatin e sajë. Kta, s' po tham të gjith, por mos tjeter, shumica e madhe e tyne le se nierz të pa farë kulturë, të pa farë edukate civile e tradicjoni familjar të marë e të mirë, por ma teper, vagabonda, rrugaça, qi s' kishte shka me u hanger mini mbas darke, a se edhe asish, qi, me kohë, grabitë pasunin e huej, rrnojshin me djerzë e gjak të tjerve, kta po, ku me intriga, ku me rrena e kaçarrena, e me dhunë e pabesni, tuj marrë meç popullin e mjerë me do fjalë të mdhà okcidentalizmi, perparimi e lirije, mrrijten me i hiè në trup e kthelltë me i u rrasë në mushkni të shumes kroj Shqypni, e kshtu me i a helmatisë gjakun, jeten e shpirtin. U patem thanë, besa, të gjith na, qi kishim met në krye, qi t' u shporrshim Shqypnijet, mbasi atà — si historija e bio-

Drejtimi nuk merr mbi vedi kúrrnj përgjegjesi, mbi objektivitet të lajmeve e të gjykimeve të korispondentave të vet, kuer korispondenca e tyne s' jèt e nenshkrueme prej sish.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

grafia e tyne e rrfete në dritë e në diell — jo veç se perparim e lulzim nuk mund do t' i epshin komit, por, ma teper, me plogshtsie e barbarsi të veten, do t'a merrshin më qafë. Veç shka, atà s' muerren vesht; edhe kshtu Atdhen e çuen m' grykë të vorrit. U pà, atëherë, nevoja e nji operacjonit m' trup të Shqypnis. Edhe operacjoni u ba, due me thanë: krisi, me 1 të Qershorit, lufta civile, e cilla do t'a pshtote — mos tjeter, der diku — Shqypnin prej mikrobsh të helmatísun, qi ishin tuj i a kalbë jeten e shpirtin. Tuj dashtë, tash un me ja lanë nipnis shqyptare nji dokument historjak mbi ket lvizje komtare, para se të hië me rreshtue faktet, e shof punë të nevojshme, me caktue arsyet, qi shkaktuen ket lvizje.

I.

Si e marroj Zoti Europen mbas luftet të madhe e populli shqyptar met pa nji themer zotnuese, prej s' cilles me kenë ndrydhë pa dhimë e mishrirë, qe se njadisa Shqyptarë — biramela, per Zotin! — në vend qi me i dhanë Shtetit njat formë politike, qi e lypte vetë natyra e punës e psihologija e popullit, çohen e dalin nji herë në Durrës e masandej në Lushnje, edhe aty i bajnë me diejtë alemit e polemit, se atá komi i kishte zgiedhë me kênë „shkelqesa“ në Shqypnì, per me ndrydhë Shqyptarët nen thêmer. Edhè per njimend të bâhen „shkelqesa“ a se Ministra, kush me 50, kush me 60 e kush me 80 napoljona àr në muej. — N' ato kohë, nji General brigatet n' Itali kishte nji mij Lira italjane rrogë muejore — E kshtu, mbasí, kta disà Shqyptarë „biramela“ ndreqen vedin, Qe-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

verija shqyptare u ngref e u ngref per dymdhetë faqe të bardha — si të lumtë na per tê.

Po, por shka, se kto „shkelqesa“ e Ministra po kishin pasë shûm miq e dashamirë e kumarë e akrabá të vet: e lypte prá, pûna, qi edhè kta t' u ndreqshin e të fillojshin me u ushqye me gjak të Shqypnís, si „shkelqesat“ ministerjale e qeveritare. Kta akrabá, miq e kumarë të „shkelqesave“ t' ona të shkelqyeshme u dajshin në dyë kategorì: n' asish, qi s' ishin të zott per punë, por punen per marre s' e kishin; e n' asish, qi, posë se zotsì per punë nuk kishin, e kishin punen per marre. Edhè kshtû na u çilen dyë lloje punësh të papuna: zyret — drejtorì, sekretarì, komputesterí, kujdesterì mobiljesh, polici e msheftë, lenoçineri etj. — per miq e akrabà, batalla të papunë, qi s' kishin marre punen; e parlamenti, per kumarë e dashamirë e akrabà bihude, qi e kishin punen per marre.

Me gjith kta organizimi i Shtetit s' duel krejt i plotsuem: kishin metë pa u ndreqë pleqt, grat e çilimijt (fmija) e miqve e e akrabahave t' asajë kaste fatlume, qi do t' ushqehej me gjak të mjeres moj Shqypni. Por edhè ksajë punë i u gjet rabidahi. Per pleq, qi motit paten kalbë Shqyptarët në burg a paten vrà e vjerrë malcorët t' onë, per arsye qi kta kishin guzue me lypë lirin e Shqypnis e ata tjerët me shkrue libra e fletore shqyp, u temeluen penzjonet; per çilimij, mandej qi s'kishin le per pendë por per parmendë, u hapen bursa shkollore. Sa per grà, puna u rregullue kso dore. Të tanë frota e vetqujtne „intelektuale“ e Shqypnis u da në dyë kategori:

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

„atdhetarë të flakët“ e „tradhëtorë“. Tashti, njadisà nder ata atdhetarët e flakët ata sidomos, qi nëper intriga m e h m u r j e t e s h e shperdorime tjera, a se edhe per punë t' Esad Pashës, paten kênë burgosë a dbue prej Turkijet a prej Shqypnijet, e diqen në haps a se m' konop — u kanonizuen per d ë s h m o r ë (martyrë, s h a h i t). E lypte „nderi“ i Shtetit, prá, qi grave, nanave, motrave, bijave e mesave të ktyne „deshmorve“ t' u epej nji rrogë mujore, si „mirënjohje“ ndaj „therorirat“ e „deshmorve të kombit“. Edhe kshtû, ndersa e reja e Dedë Gjo' Lulit e grát tjera fisnike t' atyne burrave të Hotit e të Grudës, qi me trimnì të veten, kohen e Turgut Pashës, binden Europen marë, kah luftuen per lirí të Shqypnis, sod do t' enden rrugave pa bukë, pa shûjtë, grát e „deshmorve zyrtarë“ kertylen me rroga àr — 10, 12, 14 napoljona në muej.

Por, per me plotsue taman si duhej organizimin e administratës, „si mbas kvadrave“ të Turkís, lypej qi më likurë të Shqypnís t' u xiërshin edhe opangat e rrogtarve e kpucët e gocave e të sherbtoreve t'atyne të miqve e kumarve, edhe kshtû u temeluen „perfaqsimet“, „shperblimet“, „shpernguljet“, „paradhânjet“, „prapametunat“, „shtesat e sherbimit“, dietat, „ndryshimi i të hollave“ e sa kso burimesh tjera paresh, të shprehuna, po, me dò fjalë barbare e ezotike, qi me të shtîë mneren, por qi, në praktikë, dilshin fort klasike; pse, neper to, rroga dyfishzohej e shumherë, medje, trefishzohej.

Mbasi, pra, nji herë u ndreqen të gjith njatà, qi ishin per t'u ndreqë, e u plotsue organizimi i administratës, makina e Shtetit nisi me u vitë. Vithambrapa — si ga-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

forrja, e Mihistrat, parlamentarët e zyrtarët miq, dashamirë, e a k r a b à filluen me punue per „Shqipëri“ kush me thue, kush me „gisht“, e askush me kokë e me krah. Rrezultati i punës, mandej, kje, qi rrugaçave e vagabondave, të cillt dèr dje paten shitë kshtêja të xeta e bâme më s o k a k, nisi barku me u vûë petë, e atyne do m a t r a h u l a v e tjerë, krye-tula, u duel me u êndë me karroca e automobila poshtë e perpjetë kurrizit të mjerës moj Shqypnì, si do miza të pa krye.

II.

Mjaft drue, se ndokujë ndokujë kan me i u dukë si të teprueme kto fjalë të mija; por s' kam shka u bâj: historija nuk po u shkruete me dorza. Prandej, mbasi ktû kam qitë ceken me lânë nji dokument per historì, po më duhet domosdo m'e quejt të „bardhen“ të „bardhë“ e të „zezen“ të „zezë“. Jo qi âsht e vertetë, se, tash sa vjet qi âsht ndertue Shqypnija, t ë g j i t h F i n a n c a e S h t e t i t âsht shpenzue m' rroga, shperblime, perfaqsime, dieta etr. e prej sojet populli shqyptar s'kà pasë kurrfarë dobije. E po: Qeverija shqyptare shka bâni per popull? nji send të vogel, s' po lypi shûm, por të më thohet, se shka bani per popull kjo Qeverí, qi popullit i muer pagë e të dhetà, taksa e oktrova e e çoj angarì në fushë e në malcí, e mâ teper i muer në sherbim loçken e zêmers — djalin në voter, edhè masandej i vûni d a j a k u n, e kalbi në burg e, medjè, shûm herë satrapt e sajë e vrán per shêj pushke, kjo Qeverí, po pves un shka bani per popull shqyptar, qi làn e kjàn? Nji kurrgjasend! A âsht pak a shum nji kurrgja-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

send? aq kà bâ Qeverija shqyptare per të mirët të ktij populli të ngratë. Ne rrugë, ne shtek, ne treg, ne shûjtë, ne sugurì jete, ne shka kà dhânë e falë Zoti ká pasë dèr më sod populli shqyptar prej Qeverijet të vet! E parlamenti, masandej? shka bâni? Mjaft me kndue procesverbalet, per me u vertetue, se parlamentarët t' onë e kan hanger h a r a m rrogen e vet, e se parlamenti per ta, në ket kohë q e s a t i, ká kênë nji burim jetese private e jo nji institut perparimi të pergjithtë. E po: kush nder parlamentarë t'onë shkrefi punën, per me perfaqsue intereset e popullit në parlament? Kurrkush; por të gjith, a mos tjeter 85% sish, duelen prejë „kafeve" e „mejhaneve" e shkuen në parlament. Zatij, prandej u bâ masandej parlamenti „kafehane"... Se mâ Asemblèn nuk kemi as pse t' a zâmë në gojë. Kater muej rresht ndêjen sivjet Asembleistit t' onë të mbledhun në Tiranë, e shka bâne? U grînë shoq me shoq, per me diejt, se kush do të tiranizote mbi Shqypní: Ahmeti a Shefqeti, a po Eliazi a Samiu? e per kaq-e punë populli shqyptar u kà pague Asembleistve të vet jo ma pak se **ndandë mij napoljona.** Tashti, tue kênë se kta kater êmna nuk shenjojshin kater individualitete, por vetëm kater njiní numerike, qi kundruell interesës s' vertetë të Shtetit, nuk kishin farë vleret në vedvedi, do të thomë — per në mos daçim me rrêjtë vedin e popullin — se kta **ndandë mij napoljona,** qi Shteti u a dha Asembleistve, per ata kater muej qi ndejen në Tiranë, nuk kjenë shpenzue per dobi të popullit, por per dobi t' Asembleistve. Asht e vertetë, prá, qi nierzt e Shtetit t' onë — Qeveritarë e parlamentarë — tuj organizue formen politike të ktij Shteti, nuk paten

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

para syesh dobin e popullit, por dobin e vet. Prandej, tue kênë se kta nierz i dhanë Shtetit shqyptar njiformë politike e njiligjë, qi nuk perkojshin me natyrë të punës e me psihologi e interese të vertetë të popullit, populli shqyptar kje **raja** e ata kjenë **tirant** e tij — kjenë mikrobt, qi shkuen tuj i a pijë gjakun e tuj i a bré mishtë. Per ket arsye edhe zbatuest e urdhenve të tyne nuk kjenë tjeter, — sado qi, ndoshta, pandergjegjsisht — veç se satrapë e gjakpijsa të popullit.

III.

Vetëm ky fakt i mjerueshem qi të gjith Financa e Shtetit shpenzohej per dobì të disà nierzve e të njajë kaste e jo per dobi e interese të vertetë të popullit, do t' ishte kênë mjaft, per me e tëhuej popullin shqyptar prej Qeverijet e me sjellë nji luftë civile në Shtet; por, per rrezik të zi t'onin ishte edhe tjetra në thes.

Kuer bân me cofë kund ndonji dele e kelbazët, të gjith qêjt e mahallës lshohen më tê. Tash, me pasë per të kênë qi kta qej s' lakmojnë teper per vedi, puna do të shkote mjaft mirë e do t' u dajshin pa shamatë. Por, per arsye qi secilli sish do me shkye sa mâ shûm per vedi m' at stervinë, kshtû u hinë degamja ndermjet shoqishojtë, edhe atbotë perlahen, grihen, hahen, coptohen e shkyhen fulqîjsh njani me tjetrin, dèr qi ndokush i mahallës a i bashkìs të dalë me nji hû ne dorë e t' i shperdajë, edhe t' a qesë kund në ndonji gropë at shtretk berri të coftë. Njikshtû — jo, po, krejt njikshtû ndolli puna edhe ktu nder në. Kuer ato „shkelqesat" shqyptare e par-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

lamentarët e jonë të ndershem, bashkë me ata miqt e dashamirët e kumarët e akrabát e vet, mueren fuqìn në dorë e rrânë m'Financa të Shtetit, po t' ishin vullndue me at pjesen proporcjonale të veten e secilli per vedi mos të kishin lakmue per s' tepermit, ata, besa, të gjith kjenë tuj t' a bâ do pallë e kjenë tuj t' u majë e tuj t' u kertylë, qi ç' ke me tê. Por jo; secilli desht me shkye sa ma shum per vedi, edhe kshtu u hini gverra shoq me shoq e t' ja nisen me i a shtië „gishtin" në sye njani tjetrit. T' u ngrefen „klika" e „kamorra"; t' u ndertuen „grupe" e „parti"; t' u çilen llogore e istiqame, e t' u kaperthyen njani me tjetrin, si ata flokët e harapit. Aj i thote vedit „Esadist", ky „Zogollist"; aj „Gegë", ky „Toskë"; njani „kristjan", tjetri „muhamedan"; kush „populluer" e kush „perparimtar", kush „orjental" e kush „okcidental" — „Shqyptar" por, kurrnjanijo: per posë se kuer shkojshin me xjerrë rrogat àr në kashë të Shtetit — Edhe kshtu t' u bâ në Shqypní zyrtare e semi-zyrtare nji paçariz, nji alltipus, nji maskarallek, qi me t' ardhë marre me i thânë vedit se jè Shqyptar.

IV.

Por potera ma e madhe krisi kohen qi Ahmet Zogolli kje Kryeminister e qi ambicjonet u kapen m' ma të naltin kulm të vetin, edhe u qit Shqypnija me u shitë në treg, po due me thânë: u nis me folë mbi koncesjone, sidomos mbî koncesjon të vojgurit, prej të cilit mund u pritshin fitime të mdha. Oh! po, tash mnjia, resa, pabesnija, kopuklleku, batakçilleku, intriga, ngatrresa, rrêna, egoizmi e dredhija u tfaqen lakuriq e pa kurrfarë turpit e

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

marrjet, edhè t'u kacagjeluen njani me tjetrin qeveritarë e parlamentarë t' onë, si t' ishin Otentott me Zulù. Kerkserdarët e „klikës“, qi paten kujtue, se Ahmet Zogu po ishte aj pllumi i butë, neper të cillin atá me ndreqë punët e intereset e veta, kuer pán se aj po kishte kênë nji iriq e se nuk po ndigjote me u bâ masha e tjeterkujë, filluen me thânë, se Ahmet Zogu dote me i a dhânë koncesjonin e vojtgurit Anglis; pse shpnesote se Anglija do t'i nihmote me u ba Princ a Kryetar republike në Shqypní, ase, mostjeter, Diktator, e se prandej ishte mirë me e hjekë Ahmet Zogollin prej Kryeministrijet e m' kamë të tij me vûe ndonji kumar a a k r a b á ë të tyne — Jo, thote frota e Zogollistve; Ahmet Begu asht i meçem, energjik e okcidental, e se prandej do të bahej Mbret, Princ, Diktator e gjjithshka në Shqypní, mbasi po ishte i vetmi, qi po mund të mbate qetsìn e Shtetit edhè qi dite se si do t' epej koncesjoni i vojtgurit — Ahmet Zogollit, (si i rí e a x h a m i qi ishte), i u rritshin veshët e i hîte vehtja në qèf e u ngrifte per „Napoleon Bonaparte“ ndermjet vagabondave të Tosknìs e të Shkoders, kahë ndîete kto fjalë, si edhè atëherë, kuer i thojshin, se b a s h i b u z u k ë t e Matit e të Dibers bajshin bè mbi krye të tij. Po, por nji grusht Deputeten, të cillve bota u a kishte pasë njitë êmnin „Opozitë“, e bijshin punen ndryshe: atá thojshin se „klikarë“ e „Zogollist“ do të bajshin punë fort të dobijshme per Shqypni, me pasë per të shkue e me u vjerrë kund m' konop; pse s' po ishte gja hajri i tyne. Veç shka, se mbasi kta me u vjerrë nuk po ishin tuj dashtë, atëherë t' u ndez shamata ndermjet parlamentarve e „shkelqesave“ qeveritare, e ngrif

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e shkrif m' shoqishojnë në parlament, der qi me 30 të Shtatorit 1924 parlamenti marë vrau vedin, due me thanë: dha vendimin me u shperda e me shkue secilli Deputat në shpi të vet, e aty me ngatrrue e me marrë meç popullin sa ma fort qi të mujshin per zgiedhje të reja, të cillat do t' u bajshin me 27 Ndanduer e 27 Dhetuer t' atij vjeti.

V.

U shperda parlamenti jo pse prej intrigavet e ngatrresavet të pacillsueshme të parlamentarve s'ishte tue mujtë ma me funkcjonue — pse ky as perpara s' kishte funkcjonue kurr n' interese të vertetë të Shtetit — por pse „Zogollistit"; „klika" e „gishtat" e shumicës ishin tuj drashtë, se neper veprim të gjallë të disa Deputetve t' „Opozitës" po i çilen syet popullit edhe po shef, së në ç' hall e kishin çue nierzit e Shtetit, m' të cillt aj sye myellas e kishte pasë pshetë të gjith shpnesen e besimin e vet, edhe kshtu fuqija e Financat po u rrshasin dore. Prandej ishte n' interesë të tyne me rrezigue vedin, qi mos me kenë zgiedhë rishtas të gjith Deputeten, veç mjaft qi ata njadisa Deputeten t' „Opozitës" mos të kthejshin ma në parlament. T' a merr mendja, pra, se ç' farë elekcjonesh mund u pritshin prej ksajë të lingatuemes gjeje psihologike të parlamentarve e të „shkelqesave" qeveritare.

U shperdà pra parlamenti, edhe ish-parlamentarët e Shqypnis kthyen nder „kafe" e „mejhane" të gjyteteve e të fshateve të veta, kû me nji herë filluen veprimin e vet: kafe, llafe, mastikë, tavull, bixhoz; — jo, un jam nacjonalist; jo, aj âsht „klikàr"; ky âsht „fradhëtorë" të poshter

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

të shitur, maskaranj; un kam pshtue Shqiprín diten ma të ligen; un e mbys „opoziten“; Ahmet „Zog“ e s' kà! ; kam bërë H u k u k u n në Stambollë; kam Malcín në dorë; kam Zadrimen me vedi; i a kam bâ e kthye „opozitës“; lista t' enë është e suguruar 75 % — e kso dokrrash e pallavrash tjera, „si mbas intereseve“ të veçanta e ambicjoneve të secillit. Por as Qeverija s' ndêj me duer nder shqek të tirqve. Porsa u mbyllë parlamenti, Ahmet Zogu lshoj zagarët elektoral të vett në ikater qoshet e Shqypnis. T' u lshuen bre bir s' ame, prefekta e nenprefekta; t' u shpervolen kryetarë bashkijash, krahinarë e sekretarë, e t'u zgaqen kopista e arkivista — pak a shum, të gjith Zogollista — me advoketen e gjygjtarë e t' ja nisë me punue per elekcjone „si mbas ligjit në fuqi“: rrah, gjobit, burgos malcorë e katundarë të partis kundershtare, per me u shtîë mneren e gazepin per ditë t' elekcjoneve: ktij epi pare, atij shtoj rrogen, graden, ket tjetrin — analfabet a gati analfabet — fute në zyre, e tjerët qiti në rrugë të madhe me grue e fmí, e tjera kso punësh të bukura e per njimend të dêja per nji Shtet konstitucjonal, okcidental, modern, demokrat **à la** „shqyptarçe“. E të krisi, atëherë, karroce e automobili, e t' u shkepen afije e polic, e nga Shkoder, Korçë, Gjinokaster, Durrës, Mirditë etr: ktu rreje, atje gënjè; ktu shto êmna në listë civile, atje mos ndigjo me shkrue êmna të partis kundershtare e thuej se, po s'triumfoj lista elektorale e Qeveris, Anglia do të çojë d o n a m e t në Durrës, Italija në Vlonë, Jugoslavija do të pushtojë Shkodren der m' uj të Matës. Ma tepe.. i' u banë bashkë hamaj, bakaj, teneqexhi, terzi, kumarxhi, vagabonda, rruga-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLEZI" SHKODER (2018)

ça e politikaj, pak a shum, analfabeta — me ksulë, kush me kapicë, kush me qylah e kush me kapelë — e të ngrefen, more djalë, k l u b e e partí, e të dhanë programe e proklame, edhe të ndertuen do fletore bihude, matufe, matrahule, mos me t' u ba me i kndue, kahë të qelbshin me erë hudre, thasësh, vojguri, peshku e plehi të s o k a q e v e ma të lshueme t'Europës. Atëherë duelen listat e kandidatve. Shka me kenë! Do emna, perzet!— s'po tham të gjith — qi me i pasë pà m' nji listë kandidatsh per ç a u s h a b e l e d i j e s h, të kishin neveritë, jo ma në nji listë kandidatsh per parlament. E me thanë, se per do ksi emnash të listes qeveritare janë shpenzue qinda e mija napuljonash!... Se t' jenë shpenzue, ani; por ku u mueren kto pare? Per tjerat un nuk dië gja, por pernja 700. 000 Lit. e dië se kahë paten ardhë. — Shi per rreth kohës s'elekcjoneve, z. Ahmet Zogolli paska pasë shkue nji ditë në Durrës, per do punë me randsí. Tash, aty, tuj shetitë bregut të detit, po thonë se i paska pasë dalë para nji melek, i cilli i lshueka në dorë nji kuletë paresh, edhe zhduket. Merr „zoti ish-Kryeminister" edhe e çilë kuleten. Kuer, qe, mbrendë: jo ma pak se 700.000 Lirë Italjet. Mrekullì ! Merr e e futë në x h e p, edhe me to nisë „fushaten" elektorale. — Kishe me thanë, se do të jét pendue, qi u ka dhanë krah atyne pareve; pse asht giasa, qi sod kishin me i u dashtë: hôtel „Bristol" asht furrë e madhe e ha Dinarë shum. Nejse. —

VI.

Por, s' mbramit, i a mirsini edhe dita e zgjedhjes

BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLETI
SHKODER (2018)

s' elektorve të dytë — 27 Nanduer 1923. Ç' t' u hallakaten në ket ditë kryetarët e gjykatoreve t' ona, fort të drejta e.... të shpejta; ç' t' u perpushen kryetarët e bashkive t' ona t' okcidentalizueme, e ç' t' u lshuen poshtë e perpjetë avoketen e sekretarë, per me rregullue zgiedhjet e asajë ditë historjake, „si mbas ligjit të zgiedhjeve", qi e kishin pasë qepë nen a s t a r ë t ë x h e p i t të pantallonave. E mbasi ushtrija s' do të merrte pjesë e ishte të gjith giasa, se trupi i zhandarmeris do të mbahej asnjanës nder elekcjone — sikuerse edhe u mbajtë masandej — nierzt e Qeveris u dhanë armë e fyshekë antarve të vet jo per tjeter, veç per me ruejt qetsin e rregullen n' at ditë. Edhe pra, besa, puna shkoj me shum rregull. Diku arka e votave u çil, a se edhe u shperthye, para kohet legale, diku u mbyll para ksajë kohe e shi m' at herë, kuer elektorët vîjshin me dhanë votin e vet; ndersa njeti **shtatë vetë** votojshin per **nji mij e pésqind vetë** e jo në vend të caktuem prej ligjet, por neper prroska e naten me bishtuk. Punë, qi mos me i hanger as qênt; por „kjofshin të shkuara!" Me ket rregull të shrregullueme u banë edhe zgiedhjet e dyta të dhetorit të vjetit të kaluem, e kshtu maroj ky shkandulli eloktoral, qi na pat kalbë shpirtin.

VII.

Maroj, po, shkàndulli elektoral, edhe zgiedhjet u bane, e po nusja si duel? — si duel Asembleja? M a r s h a l l à bukuris s' ajë! S' man në mend historija, kujtoj, nji Asemblè ma të bukur. Mjaft me pasë bîe mbrendë n' at Asemblè e me pà, se kishe metë pa mend. Prej ezoticiz-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

mit të provenjencës s' Asemblistve e inkompatibilitetit e ndryshimit të njyres politike, si edhè të kulturës e të kapacitetit të mendjes s' tyne t' ishte ba, se po gjinde kund në ndonji magaze çifutit a tregtarit gjakpijs orjental — edhè shqyptar .... kû kè mbrendë gajtana të mndashtë, jullarë, kafe e sheqer me denga, kshteja m' varg, kosa, nenbarkca kualsh, samarë, „busta" grash, shap, „pouder", kadife, thasë të vjeter, cohë, rrgosta, ufull me derhem, faqell me top, shasme, dumasha, rrêma lundrash, shtupa shishesh boshe, e kso qeshitesh tjera të nderlikueme e të ndryshme. Jo, po; ma para do të kishin rá në godi pllumi e skyferi në nji çerdhe e ujku e kingji në vathë, si edhe pelqye mâ para do të kishin zanin sorra e bylbyli në nji kafaz, se me u kuptue e me u ba bashkë m' nji fjalë Asembleistit t'onë n'anë të parlamentit të Shqypnís: kaq ishte eterogenejteti i intereseve e i mentalitetit të tyne. Per me u vertetue mbí objektivitet të ksajë fjale, mjafton me marrë listen e Asembleistve e me' krahasue grupet me grupe e mist e Asembles njanin me tietrin.

Por, per me thanë të verteten, as kishin si me u marrë vesht e me ra në godi me shoqishojnë. Per me u marrë vesht e me ra në godi ndermjet vedi nji numer i caktuem nierzish, lypet nji herë, qi kta të kenë qellimin e perbashktë, masandej duhet, qi edhe fjalorin t'a kenë të perbashktë, due me thanë, qi fjalve t'u apë njani at kuptim, qi u a ep edhe tjetri. Tashti, Asembleistit t' onë as kishin qellimin as fjalorin e perbashktë. Ma parë ma dalë, tue kenë se — per me dashtë me folë mbas natyret të punës e psihologìs s' popullit — Shqypnija nuk kishte nevojen e

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

tyne, por ata të Shqypnis, merret vesht prej vedit, se aty ishin mbledhë jo per me ndreqë punët e Shqypnis, por, neper Shqypni, me ndreqë punët e veta e punët e myshterive të vet: si masandej u diftue në praktikë. Prandej rrijshin s' bashkut n' anë të parlamentit jo ndryshe, veç si ata dugajxhit per mbrenda ledheve të nji begjistenit, të cillt, e vertet se perbajnë nji kvartjer m' vedi e të perbashktë, por secilli sish kqyrë at hesapin e vet. S'dytit, kû prej ndryshimit të mentalitetit e t' intereseve të veçanta, kû prej llojit e shkallës s'kulturës as fjalve nuk u epshin at kuptim qi u a epte fjalori i perbashktë. Kshtû, po e zamë, fjala „opinjoni republik" merrej per „opinjon publik": fjala „idiotë" per „sympatik", si merrej „muhamedanë" per „Turk", „kristjan" per „Grek" „nacjonalist" per „ksenofob" etr. Kshtû qi kjo Asemblè pat dalë per njimend nji gjasend krejt e neveritshme: nji gjasend qi s'ishte as mish qi hahej as lang qi pihej. E lypte puna pra, qi kjo Asemble të shkatrrohej, e jo aq pse kjo s' ishte per interese të Shqypnis, sa per arsye qi „shkelqesat" e Qeveris e kerksedarët e grupeve të ndryshem t' Asembleistve nuk ishin tue mûjtë me ndreqë kurnji punë të veten neper mjet të sajë. Edhè shpirti i popullit shqyptár e dnoj ket Asemblé me kênë shkatrrue e shperda.

VIII.

Por, kush do t' a shkatrrote Asemblèn? Kshilli i Naltë, jo; pse, mbas Statutit të Lushnjes, Kshilli i Naltë nuk kishte kompetencen e „duhur" per ket punë, tue kênë se auktoriteti suveran gjindej në dorë t' Asemblès. Asem-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

bleja, jo se jo. Asembleistat ishin aq të meçem e t' urtë, sa mos me dashtë me e hjekë strajcen e tagjis prej krejet, pa marue nji herë krejt tagjin, qi ishte mbrendë në strajcë. Nuk jitte tjeter, pra, veç qi të dilte nji i trettë e t' a shperdate perdhuni. Ky i tretti mund do t' ishte a Lidhja e Komeve e Pushtetet e Mdhà t' Europës, tuj i a dergue nji Mbret të gjytetnuem Shqypnìs: a se nji Shqyptar mjaft x h a h i l, qi të burgoste Asembleistat në kalà të Gjinokastres e vetë aj t' a merrte fuqìn e Financat e Shtetit në dorë. E pse as Lidhja e Komeve as Pushtetet e Mdhà nuk e kishin kurrkund menden me i bâ hajr Shqypnìs, kshtû perlimi qi me shkatrrue Asemblèn perdhuni do t' i jitte atij x h a h i l i t shqyptar. Edhè, me giasë, kje gjetë ky shqyptari x h a h i l, qi me e marrë mbi vedi at perlim, pse shi mbas mbledhjes s' Asemblès, dikush filloj me u dà tinzi armë e fushekë b a s h i b o z u k v e të Matit e të Dibers.

Veç shka se nuk ishte punë aq e letë, me burgosë mist e Asemblès s' nji Shteti, qi ishte pjestar i Lidhjes s' Komeve. Po të mos i ishte gjetë valiga e shkaku i hiejshem ksajë punë, Lidhja e Komeve do të kishte mujtë me lypë të shkatrruemt e Shtetit shqyqtar, tue kênë se ajo së pranon në gji të vet veç se Shtete konstitucjonale: a se qi në Shqypni të çohej nji Mbret a Princ, shka atij x h a h i l i t shqyptar e o r t a k v e të tij nuk do t' u kishte rà per shtat. Prandej duhej qi aj x h a h i l i shqyptar të gjête shkakun e të gjuete kohen, se kuer me bâ ket c o u p d' Ê t a t. E shkaku mâ i mirì do t' ishte: me krijue anarkìn në Shqypnì, per me mujtë me thânë, se Asembleja

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

nuk ishte e zoja me ruejt qetsìn e vendit. Mbasandej, p e r m o d u m f a c t i, me marrë fuqín në dorë neper mjet të njasaj force ilegale e b a s h i b o z u k e, qi tinzi ishte tuj u mkamë në Mat e në Diber. Atbotë me u deklarue Diktator, e neper koncesjon të vojitgurit me xjerrë per ket punë njoftimin e Europës. Me kohë, masandej, neper koncesjone tjera e, ndoshta, tuj i a lshue Jugoslavìs Shkodren, e Greqís Korçen e Gjinokastren, me kênë njoftë per Princ a edhè Mbret i Shqypnìs. Duhej, pra, me pertrîë nji herë vrasa e ngatrresa në vënd, e masandej me shtypë nacjonalistit e njata pak Shqyptarë e atdhetarë të vertetë qi kishte Shqypnija.

E qe se, porsa nisi me u mkamë forca b a s h i b u z u k e e Matit e e Dibers, e të disà vendeve tjera të Shqypnìs s' mjesme, po fillojnë me u vertetue kû në Kthellë, kû n' Elbasan, kû në Kavajë, kû njeti, edhé, do vrasa misterjoze, të cillave s' u dihej shkaku as dorasi i vertetë. Nisen me u bâ do plaçka e grabi, per të cillat Qeverija s' çate kryet aspak. Kohen e zgiedhjeve, Qeverija e Ahmet Zogollit, pa kurrnji vendim ligjuer e vetem per qellime partizanije, kishte pasë shkepë prej Prefekturet të Shkoders tre bajrakët e Ohrit: Kthellë, Selitë e Bshkas, tuj i a pshtetë Matit. Tash, mbasi u mblodh Asembleja, kta tre bajrakë lypën me i u njitë prap Shkoders. Kuer, qe, prej Matit e Dibret po del nji fuqi b a s h i b o z u k e afer nji mij vetësh t' armatisun, e cilla bjen m' Selitë edhé e plaçkitë e e robitë, e rresht per nji javë ditë rrin mbrendë, tue ngranë e tue pi m' shpinë të populllit të ngratë. Edhé Qeverija nuk merr kurrnji masë, per me çar-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

matisë bashibozukët xhahila, e per me i dalë zot popullit t' atij bajraku. Kso punësh të liga ndollshin edhé njeti neper Shqypni.

IX.

Po, por palla në thes s' po hîte, edhè gjindja filluen me i rà m' erë punës e me u kujtue, se dikush Shqyptarësh ishte tuj dashtë me i a lujtë nji lojë Asemblès e marë popullit shqyptar. Njani nder atá qi filluen me i rà m' erë punës kje Komandari i pergjithtë i zhandarmeris, Major Shefqet Korça, i cilli i duel dore Ahmet Zogollit, Kryeministrit e Ministrit të P. Mbrendshme sidomos per arsye qi Ministrija e P. Mbrendshme nuk ishte tuj urdhnue, qi t'u çarmatoshin bashibuzukët, edhè ndermjet tij e Kryeministrit bîjti nji kundershtim — nji shkandull i madh i fort, e shkuen gadi m' të vràm me shoqishojnë. Ahmet Zogolli çoj e muer 300 bashibozukë Matnjanë e Dibranë t' armatisun e të çili llogore e istiqame per rreth shpis s' vet. Major Shefqet Korça anagjore çili llogore e istiqame e u forcue me zhandarmerì. Edhè u ngujuen të dy mbrendë, si Kara Gega në hân. E kshtû, të ngujuem nder kulla e per ballë njani tjetrit, ndêjen bukur do dit, me habí të gjithkujë.

Un nuk dië as nuk due me thânë, se cilli nder ta pat faj; por të sjellunt e bashibozukëvet t' armatosun në kryegjytet kjè nji punë per njimend e paniejshme. Me ket punë Ahmet Zogolli — pa dashtë, âsht e dijtne — ishte tuj sjellë ujtë në mullí t' atij xhahilit Shqyptar; pse kû kishe mujtë me gjetë symtome anarkije mâ të

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

kjarta, se faktin, qi Kryeministri i Shqypnìs, i cilli kishte në dorë të gjith fuqìn e armatisne të Shtetit, me u ngujue me hajna, cuba, gjakës, batakçi të Matit e të Dibers shî në zêmer të kryegjytetit e kta kundra kryekomandarit të zhandarmeris, edhè në syë të perfaqsuesve të huej. Per njimend kjo sjellje e Ahmet Zogut kje nji sjellje antipatriotike, e cilla mund do t' i kishte prûe nji dam të madh Shtetit, e i suell dam e idhnim edhè atij vetë.

Po, kjo sjellje e pacillsijshme e z. Ahmet Zogut i suell vetë atij nji idhnim të fortë — Prej ktyne ngatrresave e turbullimeve të damshme populli filloj me e djerrë krejt sympatìn ndaj A. Zogollin e mâ teper, medje, nisi me e mbajtë si shkaktarin e pergjegjshem e të gjith ktyne ngatrresave e intrigave e turbullimeve të papuna. E pse u gjêjshin edhe asish, qi, kû me arsye kû pa arsye, shartojshin zi kundra tij, kshtû filluen zêmrat me u xe e kaq fort me u xe, sa qi nji farë djalit të ri, êmnit Beqir — i nipi i Kurt Agës në Mat, i cilli edhe ky pak kohë perpara kje vrà mysterjozisht — i u bânë gjaku e vneri bashkë, edhe nji ditë e pritka A. Zogollin shî m' shkallë të permbrendshme të parlamentit, kû e gjueka kater herë më pushkë hekurit. E vertetë qi, per fat të bardhë të tij, pushka e marrka si per rrshit e letas, edhe aj i pshtueka rrezikut të dekës, me gjith kta ky atentat — të cillin në parim e dnojshin të gjith Shqyptarët e mirë e të mêçem, tue kênë se vrasat politike posë se imorale, janë edhe shêj barbarsije të popullit kû ndollin — bânì nji pershtypje të madhe në të gjith Shqypnin, e zêmra e popullit u tëhuej edhe mâ teper prej kryetarit të Qeveris s' vet; pse atentatin

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

ishte tuj e mbajtë si nji rrezultat të politikës së tij të gabueshme e krejt personale.

X.

Veç shka, se edhe mbas atentatit të dnueshem kundra A. Zogollit, si edhe mbas dorhjekjet qi ky dha prej Qeverijet, veprimet e mshefta të kushdi se të kujat, qi me turbullue qetsin e vendit, nuk u shuene — Mbasi u muer vesht të shituemt e ish-Kryeministrit, shum kush shkoj në Tiranë, me u pjekë e me u pergzue me tê, pse i kishte pshtue rrezikut. Nder sa tjerë shkuen edhe qilipirxhit e Maleve t' ona, katrovaxhit e Kavajës, muhaxhirët e Shjakut, belaxhit e sharraxhit e Korçës e shum bashibozukë tjerë të Peqinit, të Prezës, t' Elbasanit etr. Edhe zotnija e tij, si zotni i njoftun oxhakzade qi ishte, i priti me shum nierzi e bujari, tuj u falë, si kan thanë, kujë 3 napoljona, kujë 4, kujë 5: sado qi e shuma sish në Tiranë kishin shkue me harxh myzarif të Bashkive, me gjith kta ishin nevojarë e kohët ishin të vshtira, masandej Tirana asht nji vend, ku shkojnë fira shum napoljona. Veç se nji punë nuk i u pelqye popullit: qi ata çvila e bashibozukë, qi shkojshin në Tiranë, me u pjekë me A. Zogollin, kuer kthejshin nder shpija të veta, po kthejshin me pushkë m' krah. Se kush u a epte kto pushkë, un nuk e dië; por fakti asht, qi ata po kthejshin me pushkë të giata në shpi. E pra, as Pashkë as Bajram nuk ishte aso kohe, qi me dalë e me giuejt shejin.

Kuer, qe, shî n' ato dit, qi u shitue Ahmet Zogolli, po vîjnë dy Amerikaj në Tiranë. Rrinë sa rrinë në Tiranë,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

edhe nisen per Shkoder. Tue kalue m' automobil per mjedis të pyllës s' Mamurashit, nja shtatë cuba qesin m' ta prej pusijet, edhe i vrasin të dy dekun e shitojnë shoferin. Ndîhet lajmi në Tiranë, edhe Kryeministri i atëhershem, Shefqet Verlaci — i vjehrri i Ahmet Zogollit — me të shpejt lajmon telegrafisht neper zyre të Shtypit, se ajo vrasë ishte ba p e r q e l l i m e p o l i t i k e t ë h u e j a — Mbas mendimit t' em, ky telegram kje telegrami ma b i h u d e, qi giatë ktij vjeti 1924 ka ba nji kryetar Qeverije në Ballkan. — U perpush der dikû Tirana n' at lajm, edhe, me giasë, nisi nji forcë t'armatisun, per me zanë „guzimtarët". Se shka bâni e shka nuk bâni kjo forcë un nuk e dië, por dië kta, qi n'e nesre barten prej Malit të Bardhë nja tre trupen të vràmsh, per të cillt u tha, se atá ishin qi kishin vrà dy Amerikâjt. — Se a kan kênë a s' kan kênë ata qi kan vrà Amerikâjt, tash na kallxon, ndoshta, gjykatorja, e cilla kà bâ hetimet e veta mbì ket vrasë — mbi ket marre, qi i kje lanë Shqypnis. — Sido qi të ketë kênë puna, mendja m' a merr, se atij Shqyptarit x h a h i l, qi e kishte pasë vûe m' tê, me krijue anarkí në Shqypnì, do t' i ketë kênë ba q e f i f o r t, kuer kà marrë vesht ket vrasë. Ndoshta atij do t' i kishte ardhë fort mâ mirë, qi të kishte metë Prof. Pitard, i cilli edhè aj nde ato ditë gjindej në Tiranë; pse, si Delegat i Lidhjes s' Kombeve qi ishte, vrasa e tij do të kishte mâ shum buje. Me gjith kta edhè dy Amerikajt ishin dy desh mjaft të mamë per hesapë të tij. E njimend, vrasa e tyne kje komentue mjaft randë prej shtypit t' Amerikës e t' Europes, edhè bani nji pershtypje fort të keqe m' popullin shqyptar. I cilli zue ma

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

fort me u tëhuej e mos me pasë besimin m'Qeverì të Tiranës.

XI.

E kshtu e para pikë e programit t' atij Shqyptarit x h a h i l, qi, per me pasë shkak me shperdà Asemblèn, dote me prishë qetsin e pergjithtë, u çue në vend; pse, kû ma shumë kû ma pak, anarkija filloj me zotnue gjithkahë mbì Shqypnì. S' jitte tjeter, pra, per me i dalë qellimit m' krye, veç me caktue kohen, se kuer me burgosë Asembleistit, e tue marrë fuqin në dorë, me u proklamue D i k t a t o r mbi Shqypnì. Edhè koha, mbas mendimit të tij, kishte ardhë; veç se ishte droja qi nacjonalistit e ata pak Shqyptarë atdhetarë të vertetë, qi aty ktû u gjêjshin ene në Shqypnì, mund do t'a bajshin do reakcjon. Lypej, prà, me gjetë mnyren, se si me shtîë mneren e me i shtypë nacjonalistit shqyptarë. Edhe mnyra u gjet: duhej me vrà Avni Rustemin, të cillin nacjonalistit e sidomos mosha e rè e mbate per kryetar të vetin e prendote mbas tij, si mbas nji fatosit të komit. E qe, se me 20 të Prillit të k. v. nji farë Selim Reçit, mullîs në Tiranë, e pret edhè e vrèt, e pa i hîë ferrë m' kamë, hupë shî në zêmer të Tiranës — nji katund ma fort se nji gjytet — kû ishte qendra e Qeveris e e fuqis s' Shtetit shqyptar.

E vrau, po, Selim Reçi Avni Rustemin, por besa, e hangri gjuhen m' dhamë kush i tha: të lumët pushka; pse, vertetë qi punë e vshtirë kje me i a hisë pushken Avni Rustemit, por kje ma e vshtirë masandej me i a mbajtë gjakun, tue kênë se komi e kishte naltue Avnin m' lumni

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

të therores s' Atdheut krahas me fatosa tjerë të fisit të Shqyptarit: prandej, posë të çoroditunve, bir Shqyptarit nuk do të kishte metë, per pa e lypë gjakun e tij. Jo, po; hupë nuk do të rrite gjaku i Avni Rustemit, pse, qe, tek u dha lajmi i vrasës s' tij, komi mblodh, nji herë, per rreth trupit të tij mâ të madhnueshmin vercàll, qi man në mend kjo faqe nieri, e masandej zani i të gjith Shqyptarve, ç' merr prej krés e deri m' fund të Shqypnis, u bashkue m' nja e bumulloj m' vesh të Qeveris s' atëhershme ket dilemë: a gjygjit me i a dorzue Selim Reçin me të gjith njatà, qi e kishin shtye m' at vrasë, a se Qeverija me hjekë dorë prej fuqijet të Shtetit. Me ket zâ u bashkuen edhé 43 Asembleist, të cillt i deklaruen Kshillit të Naltë edhé kryesis s' Asemblés, se atà nuk do të kthejshin mâ në Tiranë, po s' u zbatue mâ para ligja mbi të gjith njatá, mbi të cillt randote pergjegjsija e vrasës s' Avni Rustemit: e se atà nuk dojshin me njoftë mâ nji Qeveri, e cilla Statutin e komit e kishte bâ paçaver, popullit i kishte vue d a j a k u n, i kishte rrmye gjan, i kishte shnjerzue gjinden e vjetë per vjetë, kah nji herë a dyë, Shqypnin e kishte là me gjak — gjak Shqyptarit.

U trand, u perpush Qeverija e Shefqet Verlacit, të vjehrrit t' Ahmet Zogollit, në ket bumullimë të trishtueshme; por as fajtorët e vrasës s' Avni Rustemit nuk i a dorzoj gjygjit, as vetë prej fuqijet të Shtetit nuk hoq dorë: ishte tuj kujtue, ndoshta, se aj za ishte vaj i bulave të tyne të mjerë, e jo gjama e trishtueshme e pezmit e bijve të lirë të Shqypnis kreshnike , e cilla gjamë pat vûe m' t' hikun kamsí e kalorí ushtrish të pérmendunda n' histori të fiseve

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2013)

e të komeve. Tue pa, atëherë, ushtrija e jonë komtare, se nji grusht nierzish, të çoroditun prej ambicjonit e egoizmit, dote me vûe në rrezik jeten e gjallnin e Shtetit shqyptar, rrokë armët e, bashkue me pjesen ma bujare të komit, i ep urdhen Qeveris me u shmangë prej fuqijet të Shtetit. Qeverija nuk ndigjon m' e lshue vendin pa gjak, edhe bleu me pare do bashibozukë të panjoftun, edhè me ta perbani nji ushtri, e si kryekomandar të ksajë ushtrije vllavrasse të ktyne bashibuzukve ven Ahmet Zogollin.

S' ngjati, edhè krisi pushka. Ushtrija komtare, nihmue prej vullndetarvet të Gegnis e të Tosknis, jo ma teper se në dhetë ditë kohë, shtypi rrebelt e Shkoders, ndrydhi koçakët e Lezhes, dermoj komitaxhit e Beratit e në Kala të Dodës zdrypi per veshit b a s h i b u z u k ë t e Matit e të Dibers, edhe msyni e muer Tiranen. Ahmet Zogolli hiku, e me tê hiken edhe ata, qi ndergjegjen komtare e kishin pasë të perlyeme. E kshtû u vertetue fjala e Mehdi Frasherit, i cilli me 23 të Prillit 1923 i pat gerthitë Ahmet Zogollit: „Me gjak e ke marrë; me gjak je tue e mbajtë, e pa gjak s' ke m' e lshue".

Chronologus.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

LAJME.

Rrokull botës.

Rusì. Patriarka Tickon âsht tuj u mârrë prap neper kâmë. U vendue qi të baret prej Mosket në Petersburg me disa dignitarë tjerë të kishës ortodokse, kû do të ndryhet në mungaden e Aleksandrit, pse ashtû dishron aj vetë, si thonë bolshevikët. Kta thonë se influenca e ti shkon tuj u shtue perherë mâ teper e prandej dishrojnë me e largue, sidomos tash qi kshilli i të shkputunve ka me votue rrximin e pergjithmonshem të Patriarkatit. — Treqind emigrat rus, qi kishin pasë dalë prej Mançurjet per me kthye n' atdhèn e vetë, kjene xânë në kufî e u kjene bâ shum të pvetuna per rreth ndiesivet besimtare qi ata ndjekshin. Gjith njata qi nuk deshten me ndigjue me mohue të kênunt e Zotit kjene vorrue gjàll. Bolshevikët kan dhânë provë të mjaftë mizorijet, por me ket veper kan dalë aq ne shtâsës, sa me të vshtîrë na bâhet me e xânë besë lajmin qi po bim. Me shtî gjall në dhè qinda vetësh veç pse nuk duen me mohue Zotin? A ka kû shkon mâ zî? — Kshilli i Sovjetve, qi ka kujdesin me rregullue çashtjet arsimore, ka bâ nji vendim karakteristik. Mbas sodit kan me u hjekë gjith librat me inspiracjon idealist, qi nuk kan me u lânë në kurrnji bibljotekë jo veç, por kan me kênë djegë bashkë me vepra qi mprojnë demokracìn, lirin e shtypit, etjr. Me êmen, nder vepra per t' u djegë, gjêjmë Platonìn, Kant, Nietzche, Tolstoj, Schopenhauer e Maeterlinck.

Germanì. Kongresi i Katolikëve german, qi âsht i gjashtëdhetëetreti per rend, ka me kênë në ket vjetë me 31 Gusht, 1 e 2 Shtatuer në Hannover. Kongresi i vjetshem, qi do të mbahdhej në Köln, kje ndalue prej nji dekretit nder-aleat. — Zgjedhjet, qi u kryene me 4 Mâj, duelen kso dore: Partija popullore germane 145; partija komtare 96: Centri 75; partija demokratike 28; socialistët e unifikuem 100; komunistat 62; socialistat komtarë 32; partija komtare e Bavjerës 16. Kto zgjedhje duelen njashtù si mund pritej prej gjith njatyne qi majten para sŷsh gjêjen politike të Germanìs. Paten ngallnim të plotë ekstremistt anës së djathtë e të rrmakët e tedeshkt nacjonal Socialistt meten të ndrydhun e edhe demokratt bueren mjaft. Centri duen gati krejt të paprekne

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

gjêjen e vet, mje sa partija popullore bavareze, qi nuk desht me u lidhë me Centrum, pat të bjerruna mjaft me randsi. Por ekstremistët e anës së djathtë nuk duelen aq ngallnyesa sa kujtuene, pse nuk i la konkurrenca e rrebtë e tedeshkve nacjonal. Komunistët në luften elektorale me socjalist duelen fituesa, pûnë kjo qi nuk na bindë aspak, pse socjaldemokracija me pezullime të veta i duel qefit popullit, tuj anmiqsue sidomos elementat mâ të terbuemt prej ûjet e prej papûnet. Kto zgjedhje nuk bâne pershtypje të mirë as në Francë, as n' Ingilterrë, por per arsye të ndryshme. Franca thotë se nacjonalizmi german âsht kahë çon krye e prandej âsht kot me mendue nji Germani të shtrueme e të demokratizueme. Ingilterra mandej shpnesote se demokracis do t'i delte me e ulë kaiserizmin e me qitë poshtë perkrenaren me thum. Por puna duel ndryshej. Reich-u kthen ka pak, ka pak tu tradicjonet e veta politike t' epokës së perandorëve. — Nji kerkim e do nierz të xanum në zyret e delegacjonit rus në Berlin, i dhane shkas nji luftës diplomatike ruso - germane. Në Rusi kjo pûnë u smadhue teper e, më çka duket, jo per tjeter veç sa me diftue se Rust nuk duen kurrsesi qi Germanija t' avitet kahë Ententa, si e diftojnë pezullimi i marrëveshtjeve tregtare e sa ndolli tjera. Por pûna nuk âsht aq me randsi — Fletoret kan folë fort per të mkamun në Germani të nji urdhnit rregulltàr fletorarësh. Thonë se në krye të ksajë lëvizje âsht nji kishtàr fort i permêndun i cilji edhe ka diftue se botimi i fletoreve ka me u njehë si ç' do veper dije, me të cillen kan me u marrë rregulltarët. Urdhni ka me pasë per qellim me perhapë idèt rreligioze neper shtyp mâ me randsi. Pjestarët e kti Urdhen kan me pasë, si gjith Urdhnat tjerë, tri kushtet.

Francë. Zgjedhjet e duelen njashtu si nuk mund e pritte kush nuk ja don të keqen Francës. Francezët e anës së rrmakët, — radikal, socjalist e komunist bâ së bashku — duelen ngallnyesa, mueren qeverin në dorë e mrrijten ç' ne parë, kundra ç' do ligje me rrxue deri kryetarin e Republikes, Millerand, per të vetmin faj se ky kishte krijue blokun kontar. Por socjalistve nuk u duel tjetra: me çue n' Elizë nierin o kishin per zemer: Painlevè. Doumergue, President i Senatit duel per bal e nuk ndigjoj kurrsesi me u ndalë qi mos të ja prete rugen per Elizë ati zotnis tjeter, Painlevè. E Doumergue duel ngallnjyes si pak kush pse pat 200 zane mâ teper se kundershtari. Doumergue, tuj e kqyrë

BIBLIOTEKA PUBLIKE
SHKODER (2018)
MARIN BARLETI

mas parimeve qi na ndjekim, s' âsht kurrkund lule. Jakobin, antiklerikal, i duel nami në politikë nen hijen e Combes, as nuk ka ndrrue fort ç' at herë. Çuda tjeter mandej âsht se aj âsht edhe protestant. Por âsht nieri oportunist e, pale mâ, tash e shofim nder vepra, veç çka se qysh tash mund thomi se, masi s' jânë lule .... — Herriot ka mkamë gabinetin e ri, por duket se ky gabinet nuk kà me pasë jetë. Thonë se ka me ngjatë vetem deri në Tetuer e aspak mândej. E njimend, nierz ashtû bash në shêj e në zâ nuk ka nder ministra të ri. Briand, b.f. ka metë jashtë, sado qi pra kje mag na pars e të mkamunit të gabinetit. Duen me thânë, e e kà bukur do gjasë, se aj pret në tjetrin shteg me u bâ kryeminister. Por don vû oroe se bloku i anës së rrmakët jo veç se buer në zgjedhje të kryetarit të Republikës, por edhe në tjetren të kryetarit të Senatit, masi nuk duel nieri qi paraqiti ajo ânë, por Deselves, bashkpuntuer e mik i Millerand-it. Ka dâlë mandej edhe tjetra: Herriot don me myllë ambashjaten franceze para Vatikanit e me hapë ligjen lajke n' Alsacje e Lorenë. E para çashtje vshtirë se ka me i dalë ksajë ministri, pse s' ka me pasë aq jetë sa me mujtë me e krye, por, po e xâm edhe se po i delka, koc per t' u bre ka me kênë pûna e lajcitetit n' Alsacje, kû âsht më kâmë edhe sot konkordati napoleonik. Herriot don me e ngushtue Alsacjen me mârrë ligjen e të shkputunit prej Kishet, por ktû i del pûnë me Alsacjan e me Vatikan. Sido qi jet, Herriot me kaq punon per .... mretin e Prusis. Alsacja âsht turbull fort e ndrrimet e qeveris së rè i majnë per trathtì, e dishmuen se nuk duen me bjerrë lirin qi tedeshkt u paten lânë.

Austrì. Kanceljeri i Austrìs Emzot Seipel, në dy vjet qeverim ka bâ per vend të vet, qi gjindej në grykë të borrit, çka nuk mund levdohet se e kà bâ veç pak kush tjeter nder njerz shteti, masi Austrija mujt me dalë prej ati kaos ekonomik qi dote me i xânë frymen e mujt me u vû n' udhen e rindies vetem neper veprimin e drejtë e të palodhshem të t' Emzot Seipel. Me gjith kta, e shi, ndoshta, per kta, socialistat qi e kishin në mni, pse i majte në zapt, i dhane armen nji gjakbâsit, nji puntorit, nji farë Jaworek-ut i cili qiti tri herë në kanceljerin tuj e varrue randë. Qe nji rasë tipike e deliktit politik. Vendohet me vrà nji nieri vetem pse tuj punue mirë e per dobi t' atdheut të vet, pa prekë në lirì të kurrkuej, ka da në shêj e ka mbetue autoritetin e partis kristjano-socjale! — Në gjytetin Linz u krye shugurimi i Kishës

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SUKODËR (2018)

së re t'ati gjytet, nji veper monumentare qi lypi pûnë shum e shpenzime të mdhà por qi ka dalë nji ndertesë per të cillen ka pse madhnohet jo vetem Linz, por marë Austrija. Në shugurim mueren pjesë qinda mija vetësh. Si mkamës i Papës në ket ceremonì aq të madhnueshme shkoj Kardinalli Frühwirth.

Italì. Të çilunit e të XXVII legislaturë u krye me nji madhnì të jashtzakonshme por qeverija fashiste pat aty rasë me pa se kishte n'at parlament kundra vedit anarkistat, komunistat, maksimalistat, unitarët, republikajt, popullorët, demokratët socjal, demokratët konstitucjonal, kontadinistat, partìn sarde e lukane, posë çetave tjera si Italia libera, qi bashkë me masonerìn justinjane zyrtarisht i çpallen luftë qeverìs fashiste. Ky horizont mjaft i terrshem u terratis edhe mâ teper e pa pritë prej çka ndolli per rreth deputatit Matteotti, sekretàr i drejtimit të partìs socjaliste unitare. Ky, tuj ju pergjegjë bisedës së fronit, pat folë në parlament tuj stigmatizue rrebtsisht mndyren me të cillen qeverija kishte krye zgjedhjet; partija pushtuese u egercue fort per at pûnë edhe ju kercnue. Lajmohej edhe nji tjeter bisedë e Matteotti-t me të cillen pshtetë në dokumenta mî d e s s o u s të marrëdhanjeve sidomos në çashtjen e vojitgurit, do të paditte pa dhimë aspak qeverìn. Diten para se ky të bâte ket bisedë, në zêmer të Romës, deputati socjalist kje kapë në shpì të veten prej pêsë vetësh, ngrehë zhag, ndry në nji automobil e tretë nuk dihet se kû, masi e myten në nji mndyrë krejt mizore. Pershtypja e keqe qi ky delikt me rrethana të veta bâni nder partì e në popull, sidomos masi u hetue se n' at pûnë kishin mârrë pjesë nierz qi xe[illegible]hin zyre të nalta e plot uzdajë në qeverìn fashiste, trandi gjithshkafen; partìt opozicjonare nuk ndigjuen me mârrë mâ pjesë në Parlament, qi prandej edhé u shperdà per do kohë; u pa nevoja e nji shndrrimit nder ministra e vetë Mussolini ishoj ministrìn e permrendshme, tuj ja lânë nacjonalistit Federzoni. Populli e partìt të gjitha çuen zânin e lypen giygj: shum prej fajtorësh u xûne e nder ta ata mâ në shêj jânë Dumini e Volpi. Per sado rmime qi u bâne, trupi i deputatit nuk ka mujtë me u gjetë. Drejtsija vijon në gjur-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

mim të ktyne pûnve e, per çka duket, t' u shvilluemen ky lâsh, kan me dalë shum pûnë per fushë. Me gjith kta të trandun kaq të fortë fashistat nuk mund thohet se jânë ligshtue aq sa me u drashtë se do të lshojnë qeverìn, por po, nevojen me dlìr partìn prej do elementash jânë tuj e pà edhe ata vetë e kan nisë me e krye, tuj dhânë edhe fjalen se fuqìt e armatisne të fashizmit do t' i vênë në bè, tuj i njehë porsi ushtrì e rregullueme e Shtetit.— Në Salen e fronit në Vatikan para Shêjtnìs së Tì e gjith dignitarve tjerë kje çpallë bula per vjeten shêjte. Bula i kje dhânë në dorë t' Emzotit Wilpert e masi u lexue në salen e fronit, u lexue edhe në bazilikë të Sh' Pjetrit, në bazilikë patriarkare të Sh' Palit, mandej edhe në Santa Maria Maggiore e S. Giovanni në Lateran. —Ras Tafari princ regent i Etiopis, masi pat dalë në Paris e London, duel edhe në Romë kû posë se u duk te Mreti, shkoj me pà edhe Shêjtnin e Tì Papen Piun XI. Kje pritë me nderime të mdhà. Në Vatikan la dhanti fort të çmueshme e kujtoj kishët e Romës, tuj lânë per ndimë të tyne 36.000 lira.

Japan. Harakiri, kshtû thrrasin japanesët të mytunt e vetvedit, i nji japonezit të panjoftun, i cilli permî rrenime t' Ambashjatës amerikane, qi pat kênë rrxue prej termekut, shkoj e i çili barkun vedit, pse nuk i bâhej mâ me jetue mas dhunet qi Amerika i kishte bâ atdheut të tì, tuj perjashtue gati krejt japonezët në ligjen e imigracjonit, difton fuqìn e mndershme të ndiesis komtare të japonezve. Por kjo punë nuk âsht e rè. Para luftet me Rusìn u vertetuene shum kso ndolljesh. Janë per t' u dhânë e per t' u ankue per ket manifestacjon tragik patriotizmit, por, hec e thuejau. Japonezët e kan fort per zêmer ket punë. Para vorrit të kti të panjoftunit u rreshtuene 70 mî vetë, e mund na marrë mendja se çka deshten me thânë ata me nji demonstrecjon aso dore. Por në ket çashtje nuk âsht vetem ndiesija pse kë së paramit kishte me mujtë me e ulë, ndoshta, koha; por çashtja âsht fort mâ e kaperthyeme. Shkaqet per të cillat kta dy popuj gjinden në kundershtim jânë shum. Politika amerikane e ajo e Japonit gjinden në luftë

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

tash 30 vjet, pse tash 30 vjet ka nisë lufta e intereseve qi Amerikë e Japan kan kahë Lindja. Vjeten 1894 Japani mujti Kinen, por dobìt e ngallnimit i gzoj tjeterkush. Rusija muer Port Artur, Ingilterra Wei — Ha — Wei, Germanija Kia o Ciao, Amerika lypi deren çilë e ashtû u shtŷ deri fort mrênda atyne viseve per mproje të tregtìs së vet e të misjoneve të veta. Japani u gjet me duer thàt e trazue prej tregjeve per rreth, të cillat, pra, aj i kishte fitue vétë. Thej mandej Rusìn e muer rishtas Port Artur. Amerika atbotë lypi barasim tagresh në Mançurje të pushtueme. Mas luftet europjane, qi largoj konkurrencen e Europës, rivalitetet per Kinë ndermjet Amerikës e Japanit u shtuen per mnderë e duelen krejt në shesh. Gjith kto pûnë jânë mâ me randsì se ligja permî imigracjon. Në nji kohë t'ardhshme, e ndoshta jo fort vonë, Japanit ka me i rà nevoja me ngrehë luftë. Gjêja e permrendshme, pa imigracjon, bâhet perherë mà e keqe as nuk ka si me gjetë shfrim produkcjoni industriàr i ti. Masi Amerika âsht tuj shtue drû në zjarm, tuj fye gjith at popull me nji ligjë aso dore, nep shkas qi çashtja të myllet me ndonji ndollje katastrofare.

Bibljografi.

Kan mrrîjtë në Drejtim t'onë:

1. Mrizi i Zânave. Veper e A. Gjergj Fishtës, O. F. M. Libri perman disa nder vjerrsha mâ të çmueshme t'autorit. Çmimi: Ks. 5. Shitet në Shtypshkrojen Franciskane. Shkoder.

2. Gjeth e lule. Veper e A. Vincenc Prennushit, O. F. M U botue e shitet në Shtypshkrojen Franciskane. Shkoder. Çmimi: Ks. 4.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

3. Shpresa. E Përkohëshme letrare, Organ i Studentëvet të Liceut të Korcës. Del një herë në muej. Pajtimi për vitin shkollàr: në Shqipërì 6 Korona; jashtë 10 ks. E drejton: Petro L.Peppo. — Shtyp. Dhori Koti, Korçë.

4. Mbi hetime fillimtare. Përmban detyrat e Policìs së drejtsis në faje të dukshme e të mosdukshme, si edhe disà shënime e njoftime për lehtësì e sigurim të hetimeve pyetsore. Veper e Prokurorit të Gjyqit të shk. I të Shkodrës, Josif Haxhimima. Tiranë, Shtyp. „Mbrothësija" e Kristo P. Luarasit.

5. Bashkimi. Fletore e përjavëshme. Organ i Shoqnìs s' Avni Rustemit. Drejtohet nga Komisjoni i Përgjithëshëm i Shoqnìs. Gjerant i gjegjshëm: Reshat Këlliçi. Botohet në Shtypshkrojen „Nikaj" Tiranë.

6. Kushtrimi i Skanderbeut. Poemth dramatik. Veper e Ernest Koliqi-t. Shtypshkroje „Nikaj", Tiranë.

7. Voet. Mndyrë me pasë voe prej pulave në dimen e mndyrë me i ruejtë voët gjatë, — Bibljoteka popullore shqyptare. Veper e Etenve Jezuit. Blê III. Shkoder, Shtypshkroja e së Paperlyemes.

8. Komedjanta. Satyrë e Buljervet të Shën Mitrit Koronë. Veper e Konstantin Belluci-t (Shala), përkthyem italisht në vjershë prej S a l v a t o r Braile. Shkoder, Shtypshkroja „Nikaj."

V. O. Drejtimi, tuj mos mujtë me e dhânë me nji herë gjyzjin e vet mi vepra qi i çohen, pse teper i ngushtë trupi i së Perkohëshmes, lajmon nji herë botimin e tyne, tuj u detyrue me folë, me kohë, mâ gjatë e mas raset mi njato vepra qi i'i duken mâ me rândsi.

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Hylli i Dritës

del me 15 të setcillit muej.

Pajtimet e Dorshkrimet i drejtohen Drejtimit të së Perkohshmes —

— **„Hylli i Dritës“** — Shkoder, Rruga e Shën Andout **Nr. 14**

Çmimi i pajtimit:

Per Shkoder: Fr. ar 10. — Me postë: 11.

Nji Numer: Kr. 2.50

Gerant i gjegjshem: KOLË TOPALLI.

Me lêje të te Parve

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Vepra të reja

qi shiten në Shtypshkrojen Franciskane
në Shkoder, Rruga e Shën Andout, 14.

Gegë Toska

Gomari i Babatasit

Poem dramatik

Nuk kan metë veç edhè pak copë.

P. Gj. Fishta, O. F. M.

Mrizi i Zânave

Veper me shum ransdi e qi perman disa nder vjerrsha mâ të çmueshme t' auktorit.

P. V. Prennushi, O. F. M.

Fabiola

Romanx i K. Wiseman. Pjesë I. Letrarët e vên baras me „Quo vadis?“ të Sienkiewic-it

---

P. V. Prennushi, O. F. M.

Gjeth e lule

Të permledhun vjerrshash. Libri âsht 132 faqesh.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI“
SHKODËR (2018)